

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

Štrasburg, 13. september 2015

CommDH(2015)21

SPRÁVA
NILSA MUIŽNIEKSA

KOMISÁRA PRE ĽUDSKÉ PRÁVA
RADY EURÓPY

**VYCHÁDZAJÚCA Z JEHO NÁVŠTEVY SLOVENSKEJ
REPUBLIKY**

15. AŽ 19. JÚNA 2015

Zhrnutie.....	1
ÚVOD	4
1 Systematická práca v oblasti uplatňovania ľudských práv	5
1.1 Právny a politický rámec	5
1.2 Národné ľudskoprávne štruktúry	6
1.3 Spolupráca s občianskou spoločnosťou	7
1.4 Vzdelávanie a výchova k ľudským právam	8
1.5 Úloha orgánov na miestnej a regionálnej úrovni	8
1.6 Závety a odporúčania.....	9
2 Boj proti diskriminácii	11
2.1 Nedávne legislatívne a politické zmeny	11
2.1.1 Všeobecná antidiskriminačná legislatíva	11
2.1.2 Legislatíva a politika týkajúca sa trestných činov z nenávisti a verbálnych nenávistných prejavov	12
2.1.3 Závety a odporúčania.....	12
2.2 Ľudské práva Rómov	13
2.2.1 Všeobecná časť	13
2.2.2 Policajné násilie namierené proti Rómom	15
2.2.3 Diskriminácia rómskych detí v systéme vzdelávania	17
2.2.4 Právo na primerané bývanie a priestorová segregácia Rómov.....	19
2.2.5 Závety a odporúčania.....	20
2.3 Ľudské práva osôb so zdravotným postihnutím	23
2.3.1 Všeobecná časť	23
2.3.2 Právo na spôsobilosť na právne úkony	23
2.3.3 Pretrvávajúca inštitucionalizácia osôb so zdravotným postihnutím.....	24
2.3.4 Prístup ľudí so zdravotným postihnutím k inkluzívnemu vzdelávaniu	26
2.3.5 Závety a odporúčania.....	27
2.4 Ľudské práva LGBTI ľudí	29
2.4.1 Nedávne politické a inštitucionálne zmeny	29
2.4.2 Právo LGBTI ľudí na rodinný život	30
2.4.3 Otázka ľudských práv transrodových a intersexuálnych ľudí.....	30
2.4.4 Negatívne vyjadrenia a verbálne nenávistné prejavy namierené proti LGBTI ľuďom	31
2.4.5 Závety a odporúčania.....	32

Komisár Nils Muižnieks a jeho delegácia navštívili Slovensko, konkrétne mestá Košice a Bratislava, v dňoch 15. až 19. júna 2015. Počas svojej návštevy sa Komisár stretol s predstaviteľmi orgánov štátnej správy, národných ľudskoprávných štruktúr a mimovládnych organizácií. Táto správa sa zameriava na nasledovné oblasti ľudských práv:

1. Systematická práca v oblasti uplatňovania ľudských práv

Slovensko má komplexný právny a inštitucionálny rámec ochrany a podpory ľudských práv. Prijatie prvej slovenskej Celoštátnej stratégie ľudských práv vo februári 2015 predstavuje dôležitý krok smerom k zavedeniu jasného a prierezového prístupu k ochrane ľudských práv ako kľúčovej otázky vo všetkých politických oblastiach. Koordinácia národnej stratégie ľudských práv a existujúcich vládnych grantových schém zameraných na podporu a ochranu ľudských práv v budúcnosti by mohla pomôcť pretaviť ciele stratégie do konkrétnych činov.

Komisár berie s uspokojením na vedomie, že Slovensko uvažuje o ratifikácii Opčného protokolu k Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (OPCAT) a Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor). Okrem toho by bolo vhodné, aby sa príslušné orgány pripojili k Protokolu č. 12 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv, ktorý zahŕňa všeobecný zákaz diskriminácie, ako aj k Dodatkovému protokolu k Európskej sociálnej charte, zakladajúcemu systém kolektívnych sťažností.

Proces reformácie Slovenského národného strediska pre ľudské práva s cieľom zabezpečiť mu status, ktorý bude v plnom súlade s Parížskymi princípmi, je vítaný. V tejto súvislosti by bolo užitočné rozšíriť mandát strediska ako orgánu na podporu rovnosti o právomoc udeľovať účinné a odrádzajúce sankcie. Komisár vníma proaktívny prístup verejnej ochrankyne práv k upozorňovaniu na obzvlášť závažné problémy v oblasti dodržiavania ľudských práv ako povzbudivý a je mu ľúto, že tejto nenahraditeľnej práci sa nie vždy dostáva dostatočnej podpory zo strany príslušných orgánov. Je potrebné zvážiť zdroje, ktoré sú nevyhnutné pre fungovanie vyššie spomínaných inštitúcií, ale aj primerané zdroje pre funkcie komisára pre deti a komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré majú byť obsadené v najbližšom čase. Navyše, je potrebné navrhnúť efektívny monitorovací mechanizmus, ktorý by zabezpečil reálnu zodpovednosť miestnych a regionálnych orgánov za uplatňovanie ľudských práv a vďaka ktorému by bolo možné predchádzať rozdielom v kvalite verejných služieb poskytovaných na miestnej a regionálnej úrovni.

Zaradenie zlepšenia vzdelávania a výchovy k ľudským právam medzi priority národnej stratégie ľudských práv je známkou pozitívneho vývoja. Komisár víta osvetové aktivity realizované Slovenským národným strediskom pre ľudské práva, je však znepokojený správami o tom, že súčasné vzdelávacie prístupy využívané v školách žiakom neposkytujú adekvátne kompetencie vedúce k tomu, aby si vážili rôznorodosť a rovnosť a aby dokázali bojovať proti akejkoľvek forme diskriminácie a násillia. Komisár zdôrazňuje, že učebné metódy by mali podporovať kritické myslenie a vytvárať prostredie bez diskriminácie a intolerancie, a vyzýva Slovenskú republiku, aby naplno využila bohaté skúsenosti a expertízu Rady Európy v tejto oblasti.

2. Boj proti diskriminácii

2.1 Nedávne legislatívne a politické zmeny

Slovensko má komplexný právny a inštitucionálny rámec ochrany pred diskrimináciou. Úroveň ochrany sa však líši v závislosti od konkrétneho typu diskriminácie, na ktorý sa vzťahuje. Orgány Slovenskej republiky by mali pokračovať v reforme antidiskriminačného rámca, aby odstránili medzery v úrovni ochrany poskytovanej na rôznom základe diskriminácie, vrátane diskriminácie na základe rodu.

Komisár víta nedávnu novelizáciu antidiskriminačného zákona, ktorá priniesla rozšírenie možností implementácie opatrení pozitívnej diskriminácie okrem verejných orgánov aj na súkromné subjekty a rozšírila dôvody na prijatie takýchto opatrení. Ustanovenia Trestného zákona, podľa ktorých je nenávisť na základe príslušnosti k etnickej skupine, rasy, farby pleti a sexuálnej orientácii prítlačujúcou okolnosťou pri špecifických trestných činoch, by mali byť rozšírené tak, aby zahŕňali aj transfobicky motivované trestné činy z nenávisi. Bolo by vhodné, aby sa príslušné orgány pripojili k Dodatkovému protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite týkajúcej sa kriminalizácie činov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov.

Komisár je obzvlášť znepokojený správami o prejavoch anticigánstva a verbálnych nenávisťných prejavoch na miestnej úrovni. Vyzýva preto Slovenskú republiku, aby venovala mimoriadnu pozornosť zaznamenávaniu údajov o trestných činoch z nenávisti a verbálnych nenávisťných prejavoch a aby zabezpečila primeranú a systematickú prípravu príslušníkov orgánov presadzovania práva a osôb v právnických profesiách tak, aby boli títo schopní rozoznať a účinne vyšetrovať a postihovať trestné činy z nenávisti. Príslušné orgány by mali upriamiť svoju pozornosť na Program HELP (European Programme for Human Rights Education for Legal Professionals) Rady Európy a využiť bohaté skúsenosti a expertízu Rady v tejto oblasti.

2.2 Ľudské práva Rómov

Časté obvinenia z použitia neprimeranej sily zo strany príslušníkov polície počas razií v rómskych osadách, ako aj prerušenie alebo pomalé tempo vyšetrovania týchto prípadov sú dôvody na vážne znepokojenie. Komisár nalieha na príslušné orgány, aby zabezpečili promptné a efektívne vyšetrenie všetkých obvinení zo zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov orgánov presadzovania práva, vrátane prípadov s údajnou rasovou motiváciou, a aby boli zodpovedným osobám uložené primerané a odrádzajúce tresty. Zavedenie nezávislého mechanizmu na podávanie sťažností na činnosť orgánov presadzovania práva v súlade s normami Rady Európy by v tomto smere predstavovalo užitočný krok.

Komisár je veľmi znepokojený chronickou a všadeprítomnou segregáciou rómskych detí v systéme vzdelávania a vysokou mierou predčasného ukončenia školskej dochádzky u rómskych detí. Komisár víta pilotné projekty a nedávne legislatívne zmeny zamerané na predchádzanie umiestňovania rómskych detí do špeciálnych škôl, no zároveň vyzýva príslušné orgány, aby zaviedli a podporovali politiku inkluzívneho vzdelávania, aby prijali opatrenia na zníženie izolácie rómskych detí v monoetnických školách, ako je napríklad škola v Kecerovciach, ktorú navštívil, a aby podporovali interakciu medzi rómskymi a nerómskymi deťmi.

Nedostatočný prístup Rómov k primeranému bývaniu a pretrvávajúca praktická segregácia rómskych osád a nerómskych komunít sú tiež dôvody na vážne znepokojenie. Komisár víta nedávne legislatívne zmeny, cieľom ktorých je, okrem iného, aj zákonom upraviť situáciu približne 10 000 existujúcich neformálnych obydľí. Navyše, príslušné orgány by mali prijať opatrenia na zabránenie častých prípadov vystaňovania mnohých Rómov z nelegálnych osád či iných obydľí bez poskytnutia primeraného náhradného ubytovania.

2.3 Ľudské práva osôb so zdravotným postihnutím

Komisár Muižnieks víta prebiehajúcu legislatívnu reformu, cieľom ktorej je zakázať plné zbavenie svojprávnosti osôb s psychosociálnym a mentálnym postihnutím, ktorá vstúpi do platnosti v júli 2016. Komisár vyzýva orgány Slovenskej republiky, aby ukončenie tohto procesu vnímali ako prioritu a aby pripravili flexibilný systém podporovaného rozhodovania sa na základe individuálneho súhlasu. Príslušné orgány by mali tiež prijať všetky opatrenia potrebné na to, aby bolo zabezpečené, že osoby so zdravotným postihnutím, vrátane mentálneho postihnutia, nebudú zbavované práva voliť a byť volení žiadnym právnym predpisom obmedzujúcim ich spôsobilosť na právne úkony, žiadnym súdnym či iným rozhodnutím, alebo iným opatrením, ktoré by bolo založené na ich zdravotnom postihnutí, fungovaní kognitívnych schopností alebo vnímaných schopnostiach.

Komisár je znepokojený pretrvávaním existencie veľkých zariadení, v ktorých sú ubytované tisíce osôb so zdravotným postihnutím v izolácii od zvyšku spoločnosti. S uspokojením však berie na vedomie záväzkov Slovenskej republiky deinštitucionalizovať sociálne služby a umožniť osobám so zdravotným postihnutím nezávislý život v komunite. Aj napriek týmto záväzkom však proces deinštitucionalizácie napreduje len veľmi pomaly, pričom v súčasnosti pozostáva iba z niekoľkých pilotných projektov, ktoré sa dotýkajú len veľmi malého počtu zariadení a osôb so zdravotným postihnutím. Je nanajvýš žiaduce, aby príslušné orgány urýchlili implementáciu národnej stratégie a akčný plán deinštitucionalizácie sociálnych služieb. Prvým krokom v tomto smere by malo byť upustenie od umiestňovania ďalších osôb so zdravotným postihnutím do pobytových zariadení.

Slovenská republika si zatiaľ nevybudovala koncept inkluzívneho vzdelávania, ktorý by riešil situáciu detí so zdravotným postihnutím. Príslušné orgány by sa mali zaoberať nedostatkami domácej legislatívy, ktorá podporuje umiestňovanie detí s mentálnym a psychosociálnym postihnutím na špeciálne školy. Zlepšenie je potrebné aj v oblasti zabezpečenia prístupu detí s telesným alebo zmyslovým postihnutím k systému všeobecného vzdelávania. Je

žiadu, aby príslušné orgány prijali všetky opatrenia nevyhnutné na jasné zakotvenie práva osôb so zdravotným postihnutím na inkluzívne vzdelávanie a jeho zavedenie do praxe, ako aj na vypracovanie ambiciózneho plánu na presun detí so zdravotným postihnutím zo systému špeciálneho školstva do systému všeobecného vzdelávania.

2.4 Ľudské práva LGBTI ľudí

Komisár vyzdvihuje pokrok, ktorý Slovenská republika zaznamenala v posledných rokoch v oblasti posilňovania politického a inštitucionálneho rámca podpory a ochrany ľudských práv LGBTI ľudí. Prebiehajúca práca v tejto oblasti v podobe prijatia akčného plánu týkajúceho sa ľudských práv LGBTI ľudí a zriadenia poradného výboru vlády s relevantnými kompetenciami svedčí o pozitívnom vývoji v tejto oblasti. Je vhodné, aby príslušné orgány zbierali údaje týkajúce sa LGBTI ľudí a pri tom dodržiavali zásad dôvernosti, informovaného súhlasu a práva osôb identifikovať sa ako člen/členka konkrétnej skupiny.

Komisár vyzýva príslušné orgány, aby kladne zvažili možnosť poskytnutia legálnych prostriedkov pre spolunažívajúce páry rôzneho i rovnakého pohlavia na riešenie praktických problémov týkajúcich sa sociálnej reality, v ktorej žijú. V tejto súvislosti je vhodné, aby príslušné orgány zohľadnili judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) týkajúcu sa ochrany partnerstiev párov rovnakého pohlavia žijúcich v stabilných *de facto* partnerstvách

Je žiaduce, aby príslušné orgány zlepšili stav ochrany poskytovanej transrodovým a intersexuálnym ľuďom, vrátane intersexuálnych detí. Pozornosť je potrebné venovať boju proti nezákonným praktikám vynucujúcim lekárske zákroky a požiadavke, aby osoba nebola v manželskom stave, ako podmienkam oficiálneho uznania prepísania rodu. Komisár nalieha na príslušné orgány, aby nastavili silné a jasné záruky ochrany intersexuálnych detí pred nepotrebnými chirurgickými zákrokmi zameranými na pripísanie pohlavia týmto deťom bez ich slobodného a informovaného súhlasu.

Komisár má obavy z nárastu negatívnych vyjadrení a verbálnych nenávistných prejavov namierených proti LGBTI ľuďom v posledných rokoch a nalieha na príslušné orgány, aby prijali opatrenia na rozšírenie ustanovení slovenských zákonov týkajúcich sa verbálnych nenávistných prejavov tak, aby tieto zahŕňali aj sexuálnu orientáciu a rodovú identitu. Komisár vyzýva príslušné orgány, aby zabezpečili dostatočnú prípravu príslušníkov orgánov presadzovania práva a osôb v právnických profesiách, aby boli títo schopní rozoznať a účinne konfrontovať spomínané prípady, ktoré vplývajú nanajvyš deštruktívne nielen na samotné obeť, ale aj na celú spoločnosť

Táto správa obsahuje závery a odporúčania Komiséra adresované orgánom Slovenskej republiky a je zverejnená na Komisarovej webovej stránke.

ÚVOD

1. Táto správa vychádza z návštevy komisára Rady Európy pre ľudské práva („Komisár“) na Slovensku, v Košiciach a Bratislave, v termíne od 15. do 19. júna 2015.¹ Návšteva bola zameraná najmä na systematickú prácu v oblasti uplatňovania ľudských práv a boja proti diskriminácii, s osobitným zreteľom na ľudské práva Rómov, osôb so zdravotným postihnutím a LGBTI ľudí.
2. Komisár sa počas svojej návštevy stretol s predstaviteľmi orgánov Slovenskej republiky na národnej úrovni, vrátane podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky p. Miroslava Lajčáka, ministra spravodlivosti Slovenskej republiky p. Tomáša Boreca, ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky p. Juraja Draxlera, ministra práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky p. Jána Richtera, ministra vnútra Slovenskej republiky p. Roberta Kaliňáka, prvého námestníka generálneho prokurátora Slovenskej republiky p. Reného Vaneka a námestníka generálneho prokurátora Slovenskej republiky p. Jozefa Szabóa. Komisár sa tiež stretol s verejnou ochrankyňou práv p. Janou Dubovcovou, výkonným riaditeľom Slovenského národného strediska pre ľudské práva p. Marianom Mesárošom, splnomocnencom vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity p. Petrom Pollákom a s členmi Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny. Komisár Muižnieks sa okrem toho stretol aj s predstaviteľmi občianskej spoločnosti. Počas návštevy Košíc sa Komisár stretol s predstaviteľmi miestnych a regionálnych orgánov a navštívil Domov sociálnych služieb pre osoby so zdravotným postihnutím v Šemši, základnú školu v obci Kecerovce a rómske osady v Moldave nad Bodvou a vo Veľkej Ide.
3. Komisár chce vyjadriť úprimnú vďaku orgánom Slovenskej republiky v Štrasburgu a v Bratislave za ich pomoc pri organizácii, ako aj pri zabezpečení nezávislého a hladkého priebehu jeho návštevy. Poďakovanie patrí aj všetkým partnerom, ktorí sa zúčastnili stretnutí s Komisárom, za ich ochotu podeliť sa s ním o svoje poznatky a názory.
4. Komisár berie na vedomie snahu orgánov Slovenskej republiky posilniť rámec ochrany ľudských práv vo viacerých oblastiach, ktorými sa táto správa zaoberá. Aj napriek tomu však ešte existujú problémy, ktorým je potrebné sa efektívne venovať. Komisár chce pokračovať v dialógu s orgánmi Slovenskej republiky a verí, že táto správa spomínaný dialóg uľahčí.

¹ Komisára počas jeho návštevy sprevádzali p. Nikolaos Sitaropoulos, zástupca riaditeľa Úradu Komisára pre ľudské práva, a p. Patricia Ötvös, poradkyňa Komisára pre ľudské práva.

1 SYSTEMATICKÁ PRÁCA V OBLASTI UPLATŇOVANIA ĽUDSKÝCH PRÁV

1.1 PRÁVNÝ A POLITICKÝ RÁMEC

5. Komisar vta nedávne kroky, ktoré Slovensko podniklo smerom k systematizácii uplatňovania ľudských práv, najmä prostredníctvom prijatia prvej slovenskej Celoštátnej stratégie ľudských práv² (CSLP) vo februári tohto roka. Aj keď tvorba stratégie trvala dlho, Komisar si s potešením vypočul informáciu, že do procesu jej prípravy boli aktívne zapojení predstavitelia občianskej spoločnosti a národných ľudskoprávných štruktúr, vrátane zástupcov Slovenského národného strediska pre ľudské práva a Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (ďalej len „Rada vlády pre ľudské práva“). Prípravu CSLP zároveň sprevádzali búrlivé debaty týkajúce sa najmä ľudských práv LGBTI ľudí a celý proces prípravy sa stretol so značným odporom istých skupín v spoločnosti.
6. Komisar chváli zameranie CSLP na posilňovanie inštitucionálnej ochrany a vymáhateľnosti ľudských práv, ako aj na zlepšovanie vzdelávania a výchovy k ľudským právam, rozvíjanie občianskych, kultúrnych a ekonomických práv a predchádzanie diskriminácii a intolerancii. Taktiež vta cieľ CSLP napomáhať zapojeniu širokého spektra zainteresovaných subjektov, vrátane úradných činiteľov, občianskej spoločnosti a vzdelávacích, výskumných a kultúrnych inštitúcií, do naplňovania cieľov stratégie. V súvislosti s medzerami v zhromažďovaní dát týkajúcich sa uplatňovania ľudských práv, o ktorých bol informovaný, Komisára obzvlášť teší, že CSLP zaraďuje definovanie metodológie kontinuálneho monitorovania a zberu údajov v tejto oblasti medzi svoje prioritné úlohy.
7. Časový rámec CSLP korešponduje s programovým obdobím EÚ 2014 – 2020, pričom stratégia zahŕňa prvky týkajúce sa využívania štrukturálnych fondov EÚ. Komplexné hodnotenie a aktualizácia CSLP z dlhodobého hľadiska sú naplánované na rok 2020 s tým, že toto komplexné hodnotenie bude doplnkovým k monitorovaniu a vyhodnocovaniu uplatňovania stratégie, ktoré sa bude do roku 2020 realizovať s polročnou periodicitou.
8. Komisar berie na vedomie obavy vyjadrené viacerými partnermi, ktorí sa zúčastnili stretnutí s ním, že hoci CSLP predstavuje dôrazný deklaratórny dokument, nedefinuje jasné ciele, úlohy či porovnávacie kritériá, ani neprideľuje zodpovednosť za ich koordináciu, uplatňovanie a monitorovanie konkrétnym orgánom. Prílohy k CSLP, ktoré obsahujú hĺbkovú analýzu rezortných otázok vyžadujúcich ďalšie riešenie³, a ktoré identifikujú špecifické ciele, ktoré je potrebné dosiahnuť, nie sú súčasťou CSLP a predstavujú len nezáväznú podpornú dokumenty.
9. Vzhľadom k uvedenému je potrebné uviesť, že cieľom CSLP je vytvoriť akúsi „zastrešujúcu víziu“ pre oblasť posilňovania ochrany ľudských práv na Slovensku, ktorá sa v budúcnosti bude ďalej špecifikovať. Komisar bol informovaný o tom, že prílohy CSLP, ktoré v značnej miere odkazujú na záväzky Slovenskej republiky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv o ľudských právach a na odporúčania formulované medzinárodnými monitorovacími orgánmi, budú slúžiť ako východiskový materiál pre vypracovanie rezortných akčných plánov do konca roku 2015.
10. Pokiaľ ide o ratifikáciu európskych a medzinárodných ľudskoprávných nástrojov, úradní činitelia zdôraznili, že na Slovensku je bežnou praxou zabezpečiť súlad vnútroštátnych predpisov so spomínanými zmluvami a dohovormi ešte pred ich ratifikáciou. Aj keď Slovenská republika novelizovala v roku 2013 svoj Trestný zákonník tak, aby bol tento v súlade s Dohovorom Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (Lanzarotský protokol), doteraz tento Dohovor neratifikovala. V roku 2012 Slovenská republika ratifikovala Opčný protokol k medzinárodnému dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, no doposiaľ neratifikovala Dodatokový protokol k Európskej sociálnej charte zakladajúci systém kolektívnych sťažností.

² Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike, prijatá 18. februára 2015.

³ Problematika obsiahnutá v prílohách okrem iného zahŕňa: práva osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám, práva detí, práva osôb so zdravotným postihnutím, práva LGBTI ľudí, práva osôb žijúcich na hranici chudoby, predchádzanie rasizmu, a vzdelávanie a výchovu k ľudským právam.

11. Slovenskí činitelia Komiséra informovali, že o ratifikácii Opčného protokolu k Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (OPCAT) a Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilí na ženách a domácemu násilíu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) sa uvažuje. Pokiaľ ide o Protokol č. 12 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv, ktorý zahŕňa všeobecný zákaz diskriminácie, orgány Slovenskej republiky naznačili, že možnosť jeho ratifikácie je predmetom ďalšieho skúmania.⁴

1.2 NÁRODNÉ ĽUDSKOPRÁVNE ŠTRUKTÚRY

12. Komisár víta dôraz, ktorý CSĽP kladie na potrebu konsolidovať inštitucionálny rámec ochrany ľudských práv na Slovensku, v ktorom sa v ostatných rokoch udiali významné zmeny. Po zrušení funkcie podpredsedu vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny v septembri 2012 sa zodpovednosť za oblasť ľudských práv, ako aj koordinácia aktivít Rady vlády pre ľudské práva ako poradného orgánu so zastúpením predstaviteľov vlády i občianskej spoločnosti, presunula do pôsobnosti Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí. Komiséra tiež informovali o tom, že portfólio ľudských práv sa od 1. septembra 2015 presunie do pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti.
13. Viacerí aktéri vyjadrili obavy, že funkcia splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny ako poradného orgánu vlády s právomocou v oblasti uplatňovania Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín (RDNM) a Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov nie je od júla 2013 obsadená, pričom plnením úloh splnomocnenca je poverený dočasný zástupca.
14. Umiestnenie úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity do pôsobnosti Ministerstva vnútra⁵, ku ktorému došlo v roku 2012,⁶ tiež spôsobilo znepokojenie medzi domácimi i zahraničnými aktérmi, a to nielen z dôvodu, že existuje nebezpečenstvo, že takéto rozhodnutie posilní negatívne vnímanie Rómov ako bezpečnostného rizika. MVO zdôraznili svoje obavy, že takýto presun Úradu splnomocnenca pod príslušné ministerstvo môže spôsobiť, že ostatné ministerstvá prestanú uplatňovať svoju agendu v oblasti integrácie Rómov.
15. Zriadenie Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násillia na deťoch vládou SR v roku 2014 je pozitívnym krokom. Návrh zákona, ktorým sa zriaďuje post komisára pre deti a komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, bol prijatý krátko po návšteve Komiséra na Slovensku. Komiséra informovali, že tieto dve funkcie budú nezávislé a kľúčovú úlohu pri nominovaní vhodných kandidátov na tieto funkcie budú mať špecializované MVO. Ako sa Komisár dozvedel, prvé kroky v procese voľby kandidátov na obsadenie týchto funkcií sa majú uskutočniť do konca roka 2015.
16. Komisár so záujmom vníma dôraz, s ktorým CSĽP poukazuje na „nalievavú potrebu“ reformy Slovenského národného strediska pre ľudské práva (SNSĽP), ktoré plní dvojíťú funkciu ako národná inštitúcia pre ľudské práva a zároveň ako národný orgán na podporu rovnosti. CSĽP konkrétne odporúča posilniť mandát SNSĽP o právomoci súdneho typu ako doplnenie kompetencie strediska zastupovať jednotlivcov pred súdmi a iniciovať konania vo verejnom záujme. CSĽP sa tiež zaoberá nedostatočným financovaním SNSĽP. Od roku 2012 prevádzkuje SNSĽP len tri regionálne kancelárie, pričom v minulosti ich bolo sedem.
17. Príslušné orgány Komiséra informovali o prebiehajúcim legislatívnom procese zameranom na úplné zosúladienie usporiadania a fungovania SNSĽP, ktorému Medzinárodný koordinačný výbor národných inštitúcií na ochranu a podporu ľudských práv udelil status B, s Parížskymi princípmi. Cieľom týchto snáh je posilniť mandát, nezávislosť a pluralizmus strediska a riešiť jeho potreby týkajúce sa dostupných zdrojov. Komisár vyzdvihuje tieto pozitívne kroky, no zároveň je znepokojený názorom, ktorý vyjadrili viacerí

⁴ Univerzálne periodické hodnotenie Rady OSN pre ľudské práva, Situačná správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike predložená v súlade s odsekom 5 prílohy k Rezolúcii 16/21 Rady OSN pre ľudské práva, Slovensko, 8. novembra 2013 (odsek 74), (v anglickom jazyku).

⁵ Funkcia splnomocnenca pre Rómske komunity bola zriadená v roku 1999 ako poradný orgán s mandátom navrhovať, koordinovať a monitorovať aktivity smerujúce k dosiahnutiu rovnosti príslušníkov rómskeho etnika a ostatných občanov, so zreteľom na oblasť vzdelávania, zamestnanosti, bývania, zdravotnej starostlivosti, zákazu diskriminácie a ekonomickej inklúzie.

⁶ Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity v minulosti fungoval v pôsobnosti Úradu vlády a podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny.

účastníci stretnutí s Komisárom, že príslušné orgány nereagujú na návrhy a odporúčania SNSLP vždy pozitívne.

18. Komisár oceňuje vysoký status, ktorý v rámci slovenskej ľudskoprávnej štruktúry patrí funkcii verejného ochrancu práv (ombudsmana) ako nezávislému orgánu zriadenému v súlade s Ústavou SR. V roku 2006 bol novelizovaný zákon č. 564/2001 Z. z. tak, aby zaviedol povinnosť orgánov verejnej správy splniť odporúčania ombudsmana týkajúce sa nápravných opatrení v prípadoch, v ktorých došlo k porušeniu ľudských práv.
19. Komisár vníma proaktívny prístup verejnej ochrankyne práv k upozorňovaniu príslušných orgánov a činiteľov na obzvlášť závažné problémy v oblasti dodržiavania ľudských práv, ako je napr. nadmerné používanie násilia voči Rómom zo strany polície, ako povzbudivý. Podobne povzbudivo vníma i iniciatívu Kancelárie verejného ochrancu práv venovať rozsiahlejšiu časť svojej činnosti práci v teréne a čím ďalej tým viac konať *ex officio*. Komisárovi je však ľúto, že tejto nenahraditeľnej práci sa nie vždy dostáva dostatočnej podpory zo strany príslušných orgánov. V tomto kontexte sú preto vítané odporúčania CSLP, aby bola aktivita verejného ochrancu práv vnímaná ako konštruktívne napĺňanie základnej úlohy tejto inštitúcie. Navyše, príslušné orgány by mali venovať pozornosť potrebe lepšieho financovania Kancelárie verejného ochrancu práv, ktorá v súčasnosti nemá dostatočný počet zamestnancov a ktorej chýbajú dostatočné zdroje na realizáciu jej dôležitých aktivít.

1.3 SPOLUPRÁCA S OBČIANSKOU SPOLOČNOSŤOU

20. Slovensko v ostatných rokoch podniklo kroky smerom k posilneniu spolupráce medzi orgánmi verejnej správy a občianskou spoločnosťou. Vláda prijala v roku 2012 Strategické zámery rozvoja občianskej spoločnosti do roku 2020 a Akčný plán na roky 2012 – 2013. Tieto dokumenty majú za cieľ, okrem iného, nastaviť efektívne mechanizmy spolupráce medzi orgánmi verejnej správy a občianskou spoločnosťou a definovať oblasti, v ktorých môžu MVO hrať aktívnu úlohu pri poskytovaní verejných služieb za rovnakých podmienok ako verejní poskytovatelia. V júli 2012 bola zriadená funkcia splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti s kompetenciami v oblasti podpory a monitorovania účinnosti dialógu medzi verejnými inštitúciami a občianskou spoločnosťou.
21. Aj keď tieto kroky oživil dialóg v rámci Rady vlády SR pre mimovládne neziskové organizácie, ktorá bola založená v roku 2012, predstavitelia občianskej spoločnosti poukázali na to, že spomínané nástroje sa zväčša nevyužívajú a nebol prijatý ani žiadny akčný plán nadväzujúci na ne. Navyše, post splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti bol od októbra 2013 do novembra 2014 neobsadený.
22. Predstavitelia MVO, ktorí sa stretli s Komisárom, zdôraznili, že aj napriek existujúcemu rámcu sú konzultácie so zástupcami občianskej spoločnosti často formálne a príslušné orgány mnohokrát neberú do úvahy ich dôležité vstupy. SNSLP aj verejná ochrankyňa práv však jednako udržiavajú s MVO úzku spoluprácu.
23. Poskytovanie grantov je v súčasnosti jedným z hlavných nástrojov spolupráce medzi vládou a občianskou spoločnosťou. Od roku 2013 zodpovedá Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí za grantovú schému „Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd“. Táto schéma každoročne podporí približne 50 projektov, ktoré obsahujú predovšetkým osvetové, tréningové, vzdelávacie, výskumné a publikačné aktivity zamerané na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, homofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Komisára informovali, že v roku 2015 bolo v rámci schémy podporených spolu 54 projektov sumou 759 500 eur.
24. Ďalšie grantové schémy riadené ďalšími ministerstvami a inými verejnými orgánmi sa zameriavajú na podporu rovnosti pohlaví (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvo kultúry), kultúru národnostných menšín (Úrad vlády) a kultúrne práva sociálne znevýhodnených skupín obyvateľstva vrátane ľudí so zdravotným postihnutím a ľudí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením (Ministerstvo kultúry). Splnomocnenec vlády pre rómske komunity riadi grantovú schému, v rámci ktorej sú podporované projekty zamerané, okrem iného, na zlepšovanie životných podmienok v rómskych osadách prostredníctvom rozvoja základnej infraštruktúry, ako aj na podporu školských zariadení a komunitných centier. Celková hodnota zdrojov alokovaných v rámci tejto grantovej schémy na rok 2015 je 650 000 eur.
25. Aj napriek spomínaným grantovým schémam vyjadrili predstavitelia MVO obavy o finančnú udržateľnosť svojej činnosti, čo súvisí najmä so skutočnosťou, že dostupné finančné zdroje zvyčajne nepokrývajú prevádzkové náklady. Činnosť mnohých MVO je preto závislá od projektov a niektoré MVO sú nútené

prerušiť svoju činnosť v období medzi jednotlivými grantmi. Komisára sa tiež dozvedel, že niektoré granty, ako napríklad granty na podporu kultúrnych práv národnostných menšín a na prevenciu a boj proti homofóbii, sa za ostatné roky znížili.

26. Komisár berie na vedomie, že CSLP a spomínané grantové schémy nie sú zatiaľ prepojené. Nabáda preto príslušné orgány, aby koordinovali implementáciu CSLP s existujúcimi grantovými schémami a naplno využili možnosti spolupráce medzi štátnymi aktérmi a aktérmi z občianskej spoločnosti pri podpore a ochrane ľudských práv.

1.4 VZDELÁVANIE A VÝCHOVA K ĽUDSKÝM PRÁVAM

27. V roku 2008 bolo vzdelávanie a výchova k ľudským právam zahrnuté do štátnych vzdelávacích programov pre 1. stupeň základných škôl, 2. stupeň základných škôl a stredné školy. SNSLP pravidelne organizuje vzdelávacie a osvetové aktivity v školách a na univerzitách, ako aj pre profesionálov pôsobiacich najmä v oblasti administratívy, presadzovania práva a spravodlivosti. Navyše, Slovenský inštitút mládeže „luventa“, organizácia priamo riadená Ministerstvom školstva, realizuje osvetové aktivity zamerané primárne na mladých ľudí.
28. Mnohé nedostatky týkajúce sa efektívnej integrácie vzdelávania a výchovy k ľudským právam do vzdelávacích programov však jednako pretrvávajú. Vzdelávanie a výchova k ľudským právam v súčasnosti nepredstavuje povinnú súčasť štátneho vzdelávacieho kurikula a štatistické údaje o rozsahu realizácie vzdelávania a výchovy k ľudským právam na školách nie sú k dispozícii. Navyše, na prípravu pedagógov v tejto oblasti je vyčlenených len veľmi málo prostriedkov.
29. Komisára znepokojujú nedávne zistenia slovenského Národného ústavu celoživotného vzdelávania o tom, že vzdelávacie prístupy a učebné metódy využívané v školách nedokážu zaručiť, že žiaci získajú adekvátne kompetencie na to, aby si vážili rôznorodosť a rovnosť, najmä medzi rôznymi náboženstvami a etnickými skupinami, a aby dokázali riešiť spory nenásilným spôsobom či bojovať proti akejkoľvek forme diskriminácie a násillia, obzvlášť proti šikanovaniu.⁷ Podľa ústavu patria k hlavným výzvam v oblasti podpory a rozvoja vzdelávania a výchovy k ľudským právam na Slovensku najmä nedostatočná prioritizácia tejto oblasti zo strany činiteľov s rozhodovacou právomocou, nedostatočná osveta, nedostatočný záujem a podpora zo strany pedagógov a decentralizovaný systém vzdelávania.
30. Vzhľadom na tieto skutočnosti Komisár víta zaradenie zlepšenia vzdelávania a výchovy k ľudským právam medzi priority CSLP. Konkrétne kroky uvedené v CSLP zahŕňajú ustanovenie Celoštátnej komisie pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam a demokratickému občianstvu a prípravu relevantného akčného plánu na obdobie rokov 2015 – 2020 v gescii Ministerstva školstva.

1.5 ÚLOHA ORGÁNOV NA MIESTNEJ A REGIONÁLNEJ ÚROVNI

31. V rámci komplexného procesu decentralizácie, ktorý sa na Slovensku začal v roku 2002, boli rôzne právomoci centrálnej vlády prenesené na orgány na miestnej a regionálnej úrovni. V súčasnosti sú napríklad za určité oblasti vo sfére sociálnych služieb, starostlivosti o mládež, zdravotníctva, bývania a vzdelávania zodpovedné samosprávne kraje a obce.
32. Účastníci stretnutí s Komisárom oceňujú potenciál nového usporiadania právomocí pri prispôbovaní služieb miestnym špecifikám a individuálnym potrebám, no mnohí z nich zároveň zdôraznili, že proces decentralizácie nesprievádzal adekvátny prenos expertízy v oblasti ľudských práv. V súčasnosti existujú medzi jednotlivými regiónmi a obcami výrazné rozdiely týkajúce sa úrovne ochrany ľudských práv. Existuje neustála potreba zvyšovať povedomie regionálnych i obecných orgánov o normách v dodržiavaní ľudských práv a prekonať ich odpor voči plnohodnotnému uplatňovaniu ľudských práv v niektorých oblastiach, ako napr. v oblasti práv ľudí so zdravotným postihnutím.

⁷ Strednodobé hodnotenie týkajúce sa výchovy a vzdelávania k demokratickému občianstvu a ľudským právam v súlade s ustanoveniami Charty Rady Európy, odpoveď na dotazník, 6. februára 2015 (v anglickom jazyku).

33. Navyše, neboli zavedené žiadne efektívne mechanizmy na monitorovanie dopadu decentralizácie na oblasť ľudských práv. Komisár chce zdôrazniť, že je dôležité zabezpečiť, aby decentralizácia nemala negatívne dôsledky na uplatňovanie ľudských práv. Je nevyhnutné, aby vláda zabezpečila centrálné monitorovanie kvality služieb poskytovaných v celej krajine, ako aj reálnu zodpovednosť orgánov na miestnej a regionálnej úrovni za uplatňovanie ľudských práv.

1.6 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

34. Komisár chváli Slovensko za jeho snahu systematizovať uplatňovanie a monitorovanie ľudských práv prostredníctvom CSLP. Explicitný odkaz na záväzky Slovenskej republiky vyplývajúce z medzinárodných ľudskoprávnych zmlúv, dôraz na posilňovanie inštitucionálnej ochrany ľudských práv a zlepšovanie situácie znevýhodnených a zraniteľných jednotlivcov a skupín, ako aj cieľ zabezpečiť rozsiahlu účasť občianskej spoločnosti na aktivitách v oblasti ľudských práv, predstavujú pozitívne črty spomínanej stratégie.
35. Je žiaduce, aby príslušné orgány začlenili do rezortných akčných plánov implementácie CSLP ambiciózne a merateľné ciele. Je vhodné, aby využívali proces koncipovania týchto plánov ako dôležitú príležitosť na efektívne riešenie nedoriešených výziev a na posilnenie svojej kapacity vykonávať systematickú prácu v oblasti ochrany ľudských práv. Je nevyhnutné nastaviť mechanizmus nezávislého vyhodnocovania implementácie stratégie s jasnými porovnávacími kritériami a časovými rámcami. Orgány Slovenskej republiky môžu v súvislosti s danou problematikou čerpať inšpiráciu z Komisarovho [Odporúčania](#) (v anglickom jazyku) týkajúceho sa systematickej práce v oblasti uplatňovania ľudských práv na národnej úrovni (2009).⁸
36. Komisár nabáda Slovenskú republiku, aby urýchlila proces ratifikácie Opčného protokolu k Dohovoru OSN proti mučeniu a Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu. Taktiež vyzýva príslušné orgány, aby sa pripojili k Protokolu č. 12 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv, ako aj k Dodatkovému protokolu k Európskej sociálnej charte zakladajúcemu systém kolektívnych sťažností.
37. Komisár víta plánovanú reformu Slovenského národného strediska pre ľudské práva so zámerom plne ho zosúladiť s Parížskymi princípmi. Vyzýva príslušné orgány, aby zväžili aj rozšírenie mandátu SNSLP o právomoc udeľovať účinné a odrádzajúce sankcie v prípadoch porušovania ľudských práv. Zároveň vyzýva príslušné orgány, aby poskytli činnosti SNSLP a verejného ochrancu práv svoju plnú podporu a súčinnosť a aby týmto inštitúciám poskytli primerané ľudské i finančné zdroje, ktoré im umožnia vykonávať ich mandát efektívne.
38. Iniciatíva vlády Slovenskej republiky podporovať projekty občianskej spoločnosti smerujúce k podpore a ochrane ľudských práv prostredníctvom rôznych grantových schém je povšimnutiahodná. Komisár nabáda príslušné orgány, aby využívali tieto grantové schémy na to, aby umožnili realizáciu priorít zakotvených v Celoštátnej stratégii ľudských práv.
39. Pokiaľ ide o vzdelávanie a výchovu k ľudským právam, Komisár vyzýva orgány Slovenskej republiky, aby explicitne zaradili ľudské práva medzi výchovno-vzdelávacie ciele primárneho i sekundárneho vzdelávania a aby prijali opatrenia, ktoré zabezpečia systematické vzdelávanie štátnych zamestnancov na národnej i regionálnej úrovni v problematike ľudských práv.
40. Je potrebné podrobnejšie zväžiť úlohu a zodpovednosť regionálnych a miestnych orgánov v procese uplatňovania národných ľudskoprávnych politík. Orgány na celoštátnej úrovni by mali poskytovať potrebné usmernenia, systematické vzdelávanie a koordináciu týkajúcu sa poskytovania služieb, aby bolo zabezpečené rešpektovanie medzinárodných ľudskoprávnych noriem a štandardov v praxi a aby sa predchádzalo rozdielom v oblasti ochrany ľudských práv medzi jednotlivými regiónmi a obcami. Je tiež potrebné navrhnuť účinné mechanizmy na monitorovanie kvality služieb poskytovaných na miestnej a regionálnej úrovni.

⁸ Pozri tiež [tematickú stránku](#) Komisára týkajúcu sa systematickej práce v ľudskoprávnej oblasti (v anglickom jazyku).

41. Svetová konferencia o ľudských právach vo Viedni v roku 1993, ktorá odporúčala prijatie národných akčných plánov v oblasti ľudských práv, apelovala na jednotlivé štáty, aby si vytvorili vlastné programy a stratégie týkajúce sa vzdelávania a výchovy k ľudským právam a osvetu v danej oblasti. Komisar nalieha na orgány Slovenskej republiky, aby sa zaoberali existujúcimi nedostatkami v oblasti integrácie vzdelávania a výchovy k ľudským právam do vzdelávacích plánov. Zdôrazňuje, že učebné metódy by mali podporovať kritické myslenie a vytvárať participatívne vzdelávacie prostredie bez diskriminácie a intolerancie. Princípy navrhnuté v [Odporúčaní CM/Rec\(2010\)7](#) (v anglickom jazyku) Výboru ministrov Rady Európy týkajúce sa Charty Rady Európy o vzdelávaní k demokratickému občianstvu a ľudským právam poskytujú v tomto kontexte užitočné usmernenia. Slovensko je tiež nabádané k tomu, aby využilo bohaté skúsenosti a expertízu Rady Európy v tejto oblasti.⁹

⁹ Pozri tiež [stránku](#) Rady Európy o vzdelávaní k demokratickému občianstvu a vzdelávaní a výchove k ľudským právam (v anglickom jazyku).

2.1 NEDÁVNE LEGISLATÍVNE A POLITICKÉ ZMENY

2.1.1 VŠEOBECNÁ ANTIDISKRIMINAČNÁ LEGISLATÍVA

42. Slovensko má komplexný právny a inštitucionálny rámec ochrany pred diskrimináciou. Komisar si však aj napriek tomu všimol, že úroveň ochrany sa líši v závislosti od konkrétneho základu diskriminácie. Základné antidiskriminačné ustanovenia upravuje Ústava Slovenskej republiky a Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) z roku 2004.
43. Článok 12 ods. 2 Ústavy SR zaručuje základné práva a slobody všetkým, vylučujúc diskrimináciu na základe pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národu¹⁰ alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia. Ústavný súd v roku 2005 rozhodol, že sexuálna orientácia je ústavne zakázaným dôvodom na diskrimináciu.¹¹
44. Antidiskriminačný zákon, ktorý bol v období rokov 2008 až 2013 niekoľkokrát novelizovaný, postihuje priamu i nepriamu diskrimináciu (vrátane činov, ktoré by mohli potenciálne viesť k diskriminácii), obťažovanie, prenasledovanie alebo pokyn a nabádanie na diskrimináciu v oblasti zamestnania, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania a v prístupe k tovarom a službám. Okrem dôvodov explicitne vymenovaných v Ústave zahŕňajú dôvody diskriminácie aj zdravotné postihnutie, vek, manželský stav, sexuálnu orientáciu a majetok. Podľa antidiskriminačného zákona sa diskriminácia na základe pohlavnej alebo rodovej „identifikácie“ považuje za diskrimináciu na základe pohlavia.
45. V roku 2013 boli ustanovenia antidiskriminačného zákona týkajúce sa vyrovnávacích opatrení novelizované tak, aby boli dostupné, okrem orgánov verejnej správy, aj pre súkromné subjekty. Zároveň boli dôvody pre prijatie vyrovnávacích opatrení rozšírené tak, aby zahŕňali dôvody rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu, pohlavia, veku a zdravotného postihnutia. Predošlé znenie dôvodov založených na „sociálnom znevýhodnení“ bolo zrušené.
46. Pokiaľ ide o procesné ustanovenia, článok 11 antidiskriminačného zákona presúva dôkazné bremeno na žalovaného v prípadoch, ak žalobca oznámi súdu skutočnosti, z ktorých možno dôvodne usudzovať, že k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania došlo. V roku 2008 bol antidiskriminačný zákon novelizovaný v tom zmysle, že SNSLP, MVO a ďalšie subjekty, cieľom ktorých je ochrana pred diskrimináciou alebo ktoré pôsobia v oblasti ľudských práv, sú oprávnené podávať sťažnosti vo verejnom záujme (*actio popularis*). Od novelizácie v roku 2011 práca vo verejnom záujme už nie je obmedzená svojím predmetom.
47. Komisar víta novely zákonov z roku 2012, ktoré zvyšujú maximálnu finančnú hranicu určujúcu nárok na právnu pomoc, ktorá uľahčuje obetiam diskriminácie prístup k spravodlivosti. Centrum právnej pomoci, financované z rozpočtu Ministerstva spravodlivosti, je zodpovedné za zabezpečenie poskytovania právnej pomoci na celom území Slovenska.
48. Komisára tiež teší, že jednou z priorít CSLP je prijatie „systémových opatrení pre predchádzanie a odstraňovanie prekážok dosahovania skutočnej rovnoprávnosti a dôstojného života pre všetky skupiny obyvateľstva“. V tejto súvislosti si CSLP dáva za cieľ zlepšenie implementácie existujúcich rezortných plánov týkajúcich sa zraniteľných a marginalizovaných skupín a jednotlivcov a prijatie systematických a komplexných opatrení zameraných na prevenciu a elimináciu všetkých foriem intolerancie.

¹⁰ Podľa komentára Slovenskej republiky k správe ECRI o Slovensku, CRI(2014)37, slovenské verejné orgány vykladajú pojem „príslušnosti k národu“ ako zahŕňajúci občianstvo.

¹¹ Ústavný súd Slovenskej republiky, nález č.k. PL. ÚS 8/04-202 z 18. októbra 2005.

2.1.2 LEGISLATÍVA A POLITIKA TÝKAJÚCA SA TRESTNÝCH ČINOV Z NENÁVISTI A VERBÁLNYCH NENÁVISTNÝCH PREJAVOV

49. Článok 140 Trestného zákona upravuje „osobitné motívy“, ktoré predstavujú priťažujúce okolnosti v prípade špecifických trestných činov. Takéto motívy zahŕňajú, okrem iného, úmysel verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, a úmysel spáchať trestný čin z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo z nenávisti z dôvodu farby pleti. Sexuálna orientácia bola medzi priťažujúce okolnosti zaradená v roku 2013. Ďalšie špecifické trestné činy definované Trestným zákonom, ktoré sa klasifikujú ako trestné činy z nenávisti alebo verbálne nenávistné prejavy zahŕňajú podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti a podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo etnického pôvodu.
50. V roku 2010 prijala vláda Slovenskej republiky materiál pod názvom „Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2011 - 2014“, ktorý môže byť aktualizovaný každoročne, v závislosti od relevantného vývoja v krajine. V marci 2011 vláda zriadila Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie ako súčasť Rady vlády pre ľudské práva. Komisára teší, že Slovensko v roku 2013 sa pripojilo k Hnutiu proti verbálnym prejavom nenávisti „No hate speech movement“ Rady Európy. Komisára však aj naďalej vážne znepokojujú správy o zvýšenej miere výskytu verbálnych nenávistných prejavov, obzvlášť v politických prejavoch, v médiách a na internete, zameraných predovšetkým proti Rómom a cudzím štátnym príslušníkom (pozri aj nasledujúcu časť tejto správy týkajúcu sa Rómov).
51. Orgány Slovenskej republiky sa pre Európsku komisiu proti rasizmu a intolerancii (ECRI) vyjadrili, že Slovensko sa pripojí k Dodatočnému protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite týkajúceho sa kriminalizácie činov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov hneď, ako dôjde k novelizácii Trestného zákona v zmysle úpravy trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb za takéto činy.¹²
52. Ministerstvo vnútra, Ministerstvo spravodlivosti a jednotlivé prokuratúry zbierajú údaje týkajúce sa trestných činov z nenávisti, ktoré sú následne publikované ako súčasť Správy o stave extrémizmu v SR, ktorú každoročne vydáva Ministerstvo spravodlivosti. Podľa Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva OBSE (ODIHR) polícia SR zaznamenala v roku 2013 iba sedem trestných činov z nenávisti, pričom v roku 2012 ich bolo 101 a v roku 2011 ich bolo 242.¹³ Orgány Slovenskej republiky nezaznamenali žiaden trestný čin z nenávisti motivovaný predsudkami.

2.1.3 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

53. Komisár víta nedávnu novelizáciu antidiskriminačného zákona, ktorá priniesla rozšírenie možnosti implementácie opatrení pozitívnej diskriminácie. Ustanovenia Trestného zákona, podľa ktorých je nenávisť na základe príslušnosti k etnickej skupine, rasy, farby pleti a sexuálnej orientácie priťažujúcou okolnosťou pri špecifických trestných činoch, by mali byť rozšírené tak, aby zahŕňali aj transfobicky motivované trestné činy z nenávisti. Komisár podčiarkuje, že legislatívu aj prax týkajúcu sa prevencie a boja proti verbálnym nenávistným prejavom je potrebné zosúladiť s [Odporúčaním č. R \(97\) 20](#) (v anglickom jazyku) Výboru ministrov Rady Európy týkajúcim sa „nenávistných verbálnych prejavov“.
54. Je vhodné, aby príslušné orgány pokračovali v reforme antidiskriminačného rámca s cieľom odstrániť rozdiely v úrovni ochrany poskytovanej na rôznych základoch diskriminácie, vrátane diskriminácie na základe pohlavia. Reformu legislatívy týkajúcej sa rovnakého zaobchádzania by mala sprevádzať neustála osvetová práca a príprava zainteresovaných pracovníkov i orgánov na miestnej a regionálnej úrovni.
55. Komisár by rád zdôraznil dôležitú úlohu nezávislých antidiskriminačných orgánov ako nízkoprahových mechanizmov na podávanie sťažností a zástancov rovnosti. Komisárov [Názor týkajúci sa národných štruktúr](#)

¹² Správa ECRI o Slovensku, CRI(2014)37, 16. september 2014.

¹³ Dostupné na: <http://hatecrime.osce.org/slovakia> (v anglickom jazyku).

[zameraných na podporu rovnosti](#) (v anglickom jazyku) z roku 2011 ponúka podrobné poučenie k legislatíve v oblasti rovnakého zaobchádzania, ktorá by mala takéto orgány posilňovať.

56. Je vhodné, aby sa príslušné orgány pripojili k Dodatočnému protokolu k Dohovoru o počítačovej kriminalite týkajúcej sa kriminalizácie činov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov v čo najkratšej dobe.
57. Napokon, je žiaduce, aby Slovensko venovalo mimoriadnu pozornosť zaznamenávaniu údajov o trestných činoch z nenávisti a verbálnych nenávistných prejavoch a aby zabezpečili primeranú a systematickú prípravu príslušníkov orgánov presadzovania práva a osôb v právnických profesiách tak, aby boli títo schopní rozoznať a účinne vyšetrovať a postihovať trestné činy z nenávisti. Príslušné orgány môžu využiť skúsenosti a expertízu Rady Európy v tejto oblasti, a to najmä prostredníctvom [Programu HELP](#) (v anglickom jazyku)

2.2 ĽUDSKÉ PRÁVA RÓMOV

2.2.1 VŠEOBECNÁ ČASŤ

58. Podľa sčítania ľudu, ktoré sa uskutočnilo v roku 2011, sa k rómskej národnosti hlásilo 105 738 osôb, čo predstavuje 2% z celkového počtu obyvateľov Slovenska (pribl. 5,4 milióna obyvateľov). „Atlas rómskych komunit“, ktorý v roku 2013 vydal Rozvojový program OSN (UNDP) v spolupráci, okrem iných, s Úradom splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity, odhaduje počet Rómov na Slovensku na 400 000 ľudí, čo predstavuje 7,45% z celkovej populácie Slovenska.
59. Slovensko sa zapojilo do Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 Európskej únie a prijalo Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 na roky 2011 - 2015 a Národnú stratégiu pre integráciu Rómov (NSIR) do roku 2020. V súčasnosti sa revíziou NSIR zaoberá Poradná komisia vytvorená splnomocnencom vlády pre rómske komunity. Okrem toho boli vytvorené aj pracovné skupiny, ktorých úlohou je vypracovať akčné plány v štyroch konkrétnych oblastiach definovaných v rámci NSIR (vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a zdravie) a v troch prierezových oblastiach (zákaz diskriminácie, finančné začlenenie a integrácia Rómov do väčšinovej spoločnosti prostredníctvom komunikácie).
60. Komisár berie na vedomie správy MVO, ktoré poukazujú na potrebu zlepšenia koordinácie medzi rôznymi úrovňami riadenia, najmä medzi ministerstvami a orgánmi na regionálnej a miestnej úrovni, pri implementácii a monitorovaní NSIR.¹⁴ Nabáda preto príslušné orgány, aby nadchádzajúce správy pripravované Úradom splnomocnenca pre rómske komunity, ktoré hodnotia implementáciu NSIR v rokoch 2012 – 2014, ako aj vklad občianskej spoločnosti v danej veci, využili na zlepšenie svojho zapojenia do procesu implementácie NSIR.
61. Komisár tiež vníma obavy vyjadrené viacerými aktérmi, ktoré sa týkali iniciatívy „Správna cesta – Rómska reforma“, ktorú spustilo Ministerstvo vnútra spolu s Úradom splnomocnenca vlády pre rómske komunity s cieľom reformovať prístup Slovenskej republiky k rómskym komunitám na svojom území. Rôzni partneri, ktorí sa zúčastnili stretnutí s Komisarom, vyjadrili pochybnosti týkajúce sa, okrem iného, miery, do akej mala táto nová iniciatíva nahradiť či doplniť NSIR. Splnomocnenec vlády pre rómske komunity Komiséra informoval, že „Rómska reforma“ je súčasťou NSIR a cieľom všetkých opatrení prijatých v rámci tejto iniciatívy je dosiahnuť implementáciu NSIR.
62. Komisár sa s potešením dozvedel, že orgány Slovenskej republiky spustili v novembri 2013 trojročný plán implementácie kampane Rady Európy „Dosta! (Zbav sa predsudkov, spoznaj Rómov)“, ako aj programy ROMED 2 a ROMACT.¹⁵

¹⁴ Rómsky inštitút, Nadácia Milana Šimečku, Quo Vadis, „[Aktualizovaná správa občianskej spoločnosti](#) o implementácii stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov a akčného plánu dekády v rokoch 2012 a 2013 na Slovensku“, 2013 (v anglickom jazyku).

¹⁵ Hlavným cieľom programu ROMACT je povzbudiť snahy o inklúziu Rómov na miestnej úrovni prostredníctvom zlepšenia spolupráce medzi orgánmi verejnej správy na miestnej úrovni a rómskymi komunitami a podpory zapojenia Rómov do procesu

63. CSĽP nemá kapitolu alebo prílohu venovanú konkrétne rómskej integrácii. Špecifické výzvy, ktorým rómska komunita čelí, sú však, okrem iného, obsiahnuté v prílohách „Práva osôb žijúcich na hranici chudoby“¹⁶ a „Predchádzanie a eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie“. V tomto kontexte chce Komisar upozorniť na obavy vyjadrené Poradným výborom pre Rámcový dohovor Rady Európy na ochranu národnostných menšín (RDNM) v nedávno zverejnenej správe o Slovenskej republike týkajúcej sa toho, že „rasistické odkazy namierené proti Rómom a iným sa v zvýšenej miere objavovali v médiách, verejných prejavoch a niekedy aj na politickej scéne, a to najmä v predvolebnom období.“¹⁷ Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie (CERD) v roku 2013 s obavami poukázal na náraste počtu verbálnych nenávisťných prejavov v médiách a na internete, vrátane ich výskytu na sociálnych sieťach, ako aj v športe, pričom tieto prejavy boli namierené najmä proti Rómom, príslušníkom maďarskej národnosti a cudzím štátnym príslušníkom.¹⁸
64. Komisar je obzvlášť znepokojený správami o prejavoch anticigánstva a verbálnych nenávisťných prejavoch na miestnej úrovni, ktoré poukazujú na potrebu zintenzívniť snahu o odstránenie intolerancie a rasizmu zo strany príslušných orgánov. Predstavitelia miestnych orgánov verejnej správy použili rasistickú rétoriku namierenú voči Rómom v niekoľkých prípadoch počas protirómskych pochodov a protestov. Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) identifikovalo v období rokov 2011 a 2012 spolu 11 protirómskych pochodov.¹⁹ Komisar však chce vyzdvihnúť a zdôrazniť príklad dobrej praxe: „Ocenenie Roma Spirit“, ktoré organizuje Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu ako ocenenie jednotlivcov i organizácií zapájajúcich sa do projektov zameraných na zlepšenie situácie Rómov na Slovensku, je užitočnou iniciatívou na predstavenie úspešných praktík inklúzie Rómov. V roku 2014 bola ocenená Zuzana Nebusová, starostka obce Spišské Tomášovce v Košickom kraji, za „dlhodobé a kontinuálne zlepšovanie životnej úrovne rómskych rodín“.²⁰
65. Komisar sa s ľútosťou dozvedel o tom, že orgány Slovenskej republiky ešte stále nedoriešili prípad sterilizácie rómskych žien bez ich slobodného a informovaného súhlasu. Súd v Štrasburgu vyniesol v roku 2012 v tejto veci ďalšie rozsudky,²¹ ktoré dopĺňajú skôr vynesené rozsudky, ktorým sa venoval už Komisarov predchodca.²² Aj napriek odporúčaniam medzinárodných organizácií a Rady vlády pre ľudské práva príslušné orgány doteraz neprijali jednotné normy pre získavanie slobodného a informovaného súhlasu v prípadoch sterilizácie. Navyše, tieto orgány ani neprevzali zodpovednosť za protizákonné sterilizácie, ku ktorým došlo v minulosti.
66. Komisar chce opakovane zdôrazniť dôležitosť zavedenia systému zberu údajov o etnickom pôvode, pri súčasnom zachovaní zásad dôvernosti, informovaného súhlasu a práva osôb identifikovať sa s konkrétnou skupinou. Odkazuje pritom príslušné orgány na štúdiu „['Etnické' štatistiky a ochrana údajov v členských krajinách Rady Európy](#)“ (v anglickom jazyku), ktorú v roku 2007 zverejnila Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI).
67. V nasledujúcich častiach sa Komisar zameria na niektoré z hlavných dôvodov na znepokojenie týkajúce sa použitia neprimeranej sily príslušníkmi orgánov presadzovania práva voči Rómom, segregácie rómskych detí v systéme vzdelávania, priestorovej segregácie a bývania Rómov.

plánovania inkluzívnych opatrení na miestnej úrovni. Program ROMED 2 sa zaoberá „Demokratickým riadením a zapojením komunity prostredníctvom mediácie“.

¹⁶ Podľa výsledkov prieskumu realizovaného Rozvojovým programom OSN (UNDP), Svetovou bankou, Európskou komisiou a Agentúrou Európskej únie pre základné práva (FRA) bolo v roku 2011 87% Rómov na Slovensku ohrozených chudobou a menej než 30% Rómov vo veku 20 až 64 rokov malo platené zamestnanie (FRA/UNDP/EC, „Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ“, 2012, publikácia v anglickom jazyku, *viď odkaz nižšie*).

¹⁷ Poradný výbor pre RDNM, Štvrtá hodnotiacia správa o implementácii Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín v Slovenskej republike, prijatá 3. decembra 2014.

¹⁸ Dostupné na: <http://tb.ohchr.org/default.aspx?country=sk> (v anglickom jazyku).

¹⁹ ERRC, [Slovakia country profile 2011-2012](#), júl 2013 (v anglickom jazyku).

²⁰ <http://www.acec.sk/en/udalosti/roma-spirit-2014-0> (v anglickom jazyku).

²¹ *N.B. proti Slovenskej republike* (rozsudok z 12. júna 2012) a *I.G., M.K. a R.H. proti Slovenskej republike* (rozsudok z 13. novembra 2012).

²² *K.H. a ďalší proti Slovenskej republike* (rozsudok z 28. apríla 2009) a *V.C. proti Slovenskej republike* (rozsudok z 8. novembra 2011).

2.2.2 POLICAJNÉ NÁSILIE NAMIERENÉ PROTI RÓMOM

68. Ochrancovia ľudských práv a ďalší aktéri z prostredia občianskej spoločnosti v posledných rokoch zaznamenali zvýšený počet násilných útokov namierených proti Rómom zo strany širokej verejnosti i polície.²³ Presné údaje týkajúce sa počtu trestných činov z nenávisti nie sú dostupné, nakoľko mnohé z takýchto prípadov nie sú ohlásené a údaje týkajúce sa trestných činov z nenávisti nie sú rozčlenené podľa príslušnosti k etnickej skupine.²⁴ Okrem toho, vo väčšine sledovaných prípadov nedošlo k úspešnému stíhaniu páchatelov rasisticky motivovaných trestných činov z nenávisti.²⁵
69. Obzvlášť znepokojujúci je vývoj v prípade, ktorému sa venoval aj Komisárov predchodca, týkajúcom sa šiestich rómskych chlapcov vo veku od 10 do 16 rokov, ktorí boli v roku 2009 zadržaní políciou v Košiciach a následne prinútení vyzliecť sa donaha, bozkávať sa a biť sa navzájom. Okresný súd vo februári tohto roka, šesť rokov po samotnom incidente, oslobodil všetkých 10 súčasných alebo bývalých príslušníkov polície stíhaných v danej veci. O odvolaní prokurátora proti tomuto rozsudku ešte nebolo rozhodnuté. Komisar by rád získal od príslušných orgánov viac informácií o ďalšom vývoji v tomto prípade.
70. Na jeseň 2012 polícia vykonala raziu v štyroch rómskych osadách v Kežmarskom okrese Prešovského kraja (Stráne pod Tatrami, Huncovce, Podhorany a Rakúsy). Aj napriek zjavnej absencii zatykačov a príkazov na vstup do obydľí alebo na domovú prehliadku policajti vstupovali do obydľí v osadách, prehľadávali ich a údajne fyzicky i verbálne napádali obyvateľov. Ochrancovia ľudských práv Komiséra informovali, že aj keď uplynuli takmer tri roky odvtedy, čo sa razie uskutočnili, prípad je ešte stále v štádiu vyšetrovania. Komisar nalieha na príslušné orgány, aby urýchlili postup v danej veci a žiada, aby bol informovaný o ďalšom vývoji v prípade.
71. Jeden z najmarkantnejších prípadov, ktoré sa odohrali v nedávnej minulosti, sa týka dvoch násilných razíí v rómskej osade na Budulovskej ulici v Moldave nad Bodvou neďaleko Košíc, ktoré sa udiali 16. a 19. júna 2013. Pri prvej razii bol údajne na dva a pol mesiaca zadržaný mentálne postihnutý človek a bolo proti nemu v rozpore so zákonom začaté trestné konanie. Podľa viacerých správ šlo v druhom prípade o rozsiahlu akciu, do ktorej bolo zapojených viac než 60 policajtov, ktorí zásah vykonali neobvykle agresívnym spôsobom. Dôsledkom boli škody na majetku a zranenia viac ako 30 osôb, vrátane detí, a asi 12 osôb bolo zadržaných.
72. Kým podľa polície a inšpekcie Ministerstva vnútra nedošlo pri policajnom zásahu k porušeniu zákona a akciu kvalifikovali ako normálnu preventívnu prácu polície, verejná ochrankyňa práv predložila v auguste 2013 na prerokovanie Národnej rade SR „Mimoriadnu správu“, v ktorej konštatuje, že nešlo o preventívnu raziu, ale o represívnu akciu, ktorú polícia nedokázala odôvodniť a ktorá bola neprimeraná.²⁶
73. Komisar vyjadruje poľutovanie nad rozhodnutím Národnej rady nezaradiť Mimoriadnu správu verejnej ochrankyne práv do programu rokovania, a to aj napriek skutočnosti, že ombudsmanka správu podala v súlade so svojimi zákonnými právomocami. Verejná ochrankyňa práv okrem iného odporučila monitorovanie všetkých policajných akcií, pri ktorých sa predpokladá použitie sily, kamerami, ako aj používanie kamier vo všetkých policajných celách. Minister vnútra informoval Komiséra, že v súčasnosti je kamerami na zaznamenávanie policajných zásahov vybavených 800 vozidiel. Je žiaduce, aby príslušné orgány vzali do úvahy všetky závery a odporúčania verejnej ochrankyne práv a postupovali podľa nich, vnímajúc ich ako príležitosť na zlepšenie operačnej kapacity príslušníkov orgánov presadzovania práva a zabezpečenie dodržiavania európskych ľudskoprávných noriem.
74. Komisar sa počas svojej návštevy stretol s ochrancami ľudských práv a členmi rómskej komunity na Budulovskej ulici, ktorí vyjadrili svoju nespokojnosť s tým, že doteraz nebol obvinený žiadny z aktérov razie

²³ ERRC, „Attacks against Roma in Slovakia: January 2008 - July 2012“, júl 2012.

²⁴ Pozri rozhodnutie Súdu v prípade *Koky a ďalší proti Slovenskej republike* (z 12. júna 2012) týkajúci sa nedostatočne účinného vyšetrovania útoku súkromných osôb na rómsku osadu vo februári 2002.

²⁵ Pozri „[Písomné pripomienky](#) Európskeho centra pre práva Rómov (ERRC) a Centra pre občianske a ľudské práva týkajúce sa Slovenskej republiky na zváženie Výboru OSN pre práva dieťaťa počas zasadania 72. prípravnej pracovnej skupiny (5. – 9. októbra 2015)“, júl 2015 (v *anglickom jazyku*).

²⁶ Verejný ochranca práv, „Mimoriadna správa o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd konaním niektorých orgánov“, Bratislava, august 2013.

aj napriek tomu, že od policajného zásahu už uplynuli dva roky. Účastníci stretnutia s Komisárom navyše odsúdili skutočnosť, že polícia neprijala žiadne opatrenia na ochranu sťažovateľov pred ďalšími stretnutiami s údajnými páchatelmi, ktorí aj naďalej v osade bežne hliadkujú.

75. 2. apríla 2015 prišiel do obce Vrbnica v Michalovskom okrese Košického kraja veľký počet policajtov, údajne kvôli pátraniu po osobách ukrývajúcich sa pred spravodlivosťou. Následné prehliadky príbytkov údajne viedli k zraneniu minimálne 19 Rómov, ktorí, podľa správ v médiách, policajtom nekládli odpor ani nemarili ich výkon. Zásah polície nebol zaznamenaný a príslušné orgány nepripustili v tomto prípade žiadne zneužitie moci políciou.
76. V tejto súvislosti Komisár berie na vedomie, že verejná ochrankyňa práv a mimovládne organizácie opakovane poukázali na to, že na Slovensku chýba nezávislý mechanizmus na podávanie sťažností na konanie polície. MVO tiež upozornili na skutočnosť, že policajná inšpekcia len zriedka iniciuje trestné stíhanie údajného zlého zaobchádzania zo strany polície *ex officio*. Navyše, drvivá väčšina sťažností je zamietnutá ešte v štádiu predbežného vyšetrovania bez toho, aby bolo proti páchatelom vznesené akékoľvek obvinenie.
77. Komisár berie na vedomie názor Ministerstva vnútra, že prokuratúra predstavuje nezávislý vyšetrovací mechanizmus, pokiaľ ide o obvinenia z porušenia zákona, ktorého sa dopustili príslušníci policajného zboru. Avšak podľa informácií poskytnutých ministerstvom má prokuratúra zvyčajne iba dozornú funkciu pri vyšetrovaní, ktoré vedú príslušníci policajného zboru. Komisár chce upriamiť pozornosť orgánov Slovenskej republiky na rozsudok Súdu v prípade *Kummer proti Českej republike*,²⁷ v ktorom Súd rozhodol, že iba dozorná funkcia prokurátora nie je postačujúca na to, aby zabezpečila pri policajnom vyšetrovaní dodržanie zásady nezávislosti. Navyše, v prípade *Ramsahai a ďalší proti Holandsku*²⁸ Súd prízvukoval, že prokurátori sú „pri získavaní informácií a podpory nevyhnutne odkázaní na políciu“ a zdôraznil dôležitosť nielen hierarchickej a inštitucionálnej, ale aj praktickej nezávislosti vyšetrovateľa.
78. Pokiaľ ide o snahu zlepšiť spoluprácu medzi políciou a rómskymi komunitami, Komisár víta iniciatívu príslušných orgánov vyškoliť príslušníkov orgánov presadzovania práva pôsobiacich primárne v rómskych komunitách. Podľa oficiálnych údajov pracovalo v júni 2015 v oblastiach s veľkými rómskymi komunitami spolu 264 špecializovaných príslušníkov policajného zboru. Komisár však s poľutovaním konštatuje, že len malú časť týchto pozícií zastávajú príslušníci rómskeho etnika.
79. Komisár bol v navštívených rómskych komunitách svedkom prítomnosti tzv. „rómskych občianskych hliadok“, ktorých úlohou je udržiavať verejný poriadok a ktoré spolupracujú s obecnou resp. mestskou políciou. Komisár sa dozvedel, že v súčasnosti pôsobí v rôznych osadách na Slovensku spolu 325 členov občianskych hliadok, pričom všetci z nich sú príslušníkmi rómskeho etnika. Členovia občianskych hliadok, ktorých Komisár stretol, mali charakteristické oblečenie a boli ozbrojení obuškami.
80. Aj keď členovia hliadok nemajú represívne právomoci a Komisár nemá vedomosť o žiadnych prípadoch zneužitia tejto pozície členmi hliadok, chce upriamiť pozornosť príslušných orgánov na existujúcu judikatúru Súdu v danej súvislosti. V prípade *Seyfettin Acar a ďalší proti Turecku*²⁹ Súd zopakoval svoje predošlé obavy týkajúce sa využitia civilných dobrovoľníkov, ako sú napr. obecné hliadky, v kvázi policajnej funkcii. Súd obzvlášť poznamenal, že nakoľko obecné hliadky pôsobili mimo riadnych disciplinárnych štruktúr a bez výcviku, ktorý absolvujú žandári a príslušníci polície, nebolo zrejmé, aké mechanizmy boli uplatnené na to, aby zaručili ochranu proti úmyselnému alebo neúmyselnému zneužitiu funkcie vykonávanej členmi obecných hliadok z ich vlastnej vôle alebo na základe inštrukcií bezpečnostných zložiek. Súd preto rozhodol, že zodpovednosť za konanie obecných hliadok nesie štát.

²⁷ Rozsudok z 25. júla 2013.

²⁸ Rozsudok z 15. mája 2007.

²⁹ Rozsudok zo 6. októbra 2009.

2.2.3 DISKRIMINÁCIA RÓMSKÝCH DETÍ V SYSTÉME VZDELÁVANIA

81. Vážne a pretrvávajúce nedostatky v prístupe rómskych detí k vzdelaniu vníma Komisár ako vážny problém. Podľa Správy UNDP o rómskych domácnostiach 2010³⁰ nemá takmer jeden z piatich Rómov (18,4%) ukončené základné vzdelanie, 59,7% ukončilo základnú školu a iba 17% Rómov pokračovalo v štúdiu na strednej škole. Prieskum realizovaný v roku 2011 v 11 členských štátoch EÚ³¹ ukázal, že Slovensko má druhú najnižšiu mieru účasti rómskych detí na predškolskom vzdelávaní (mierne pod 30%). Kým povinná účasť na primárnom vzdelávaní bola vysoká a prakticky všetky rómske deti boli zapísané do školy, miera ukončenia sekundárneho stupňa vzdelávania bola veľmi nízka, pričom 39% Rómov a 28% Rómov vo veku 16-24 rokov prestalo navštevovať školu skôr, než dovърšili 16 rokov.³²
82. Komisár je naďalej veľmi znepokojený dlhotrvajúcou a rozšírenou praxou umiestňovania rómskych detí do špeciálnych škôl alebo tried, prípadne do oddelených tried alebo škôl v rámci všeobecného vzdelávacieho systému. Podľa Správy UNDP o rómskych domácnostiach 2010 43% rómskych detí zapísaných do všeobecných škôl v skutočnosti navštevovalo etnicky segregované triedy.³³ Podľa odhadov Roma Education Fund bol v školskom roku 2008-2009 podiel rómskych žiakov v špeciálnych školách 60% a 86% v špeciálnych triedach v rámci všeobecných škôl.³⁴ V roku 2013 zistila verejná ochrankyňa práv na základe prieskumu realizovaného na 21 navštívených školách, že rómske deti predstavovali 88% z celkového počtu detí zapísaných do špeciálnych základných škôl alebo tried.³⁵
83. V tejto súvislosti poukazuje Komisár na stanovisko Národného ústavu celoživotného vzdelávania, podľa ktorého je slovenský vzdelávací systém „jedným z najnespravodlivejších v Európe“, pričom najviac diskriminované sú deti postihnuté sociálnou marginalizáciou, chudobou, a tie, ktoré musia prekonávať jazykovú bariéru.³⁶
84. K veľmi vysokému podielu rómskych detí v niektorých školách prispieva aj vysoká koncentrácia Rómov v niektorých oblastiach a tendencia rómskych rodičov umiestňovať svoje deti do škôl v blízkosti domova. Navyše, nerómski rodičia často odhlasujú svoje deti zo škôl navštevovaných rómskymi deťmi. Zástupcovia MVO, s ktorými sa Komisár stretol v komunitnom centre vo Veľkej Ide, zdôraznili, že v takýchto podmienkach nemajú rómske a nerómske deti takmer žiadnu šancu na vzájomnú interakciu a vzájomné učenie sa. Pokiaľ ide o umiestňovanie detí do špeciálnych tried a škôl, účastníci stretnutí s Komisarom zdôraznili, že aj keď je takéto umiestnenie založené na súhlase rodiča, v mnohých prípadoch rodičia nie sú dostatočne informovaní o tom, ako vážne toto ich rozhodnutie ovplyvní budúcnosť ich detí.
85. Komisár bol počas svojej návštevy Základnej školy v Kecerovciach neďaleko Košíc svedkom zložitosti situácie rómskych detí v systéme vzdelávania. Táto škola je etnicky homogénna, nakoľko ju navštevujú výlučne rómske deti, pričom nerómske deti z Keceroviec navštevujú školy vo vedľajších obciach. V čase Komisarovej návštevy školu navštevovalo spolu 811 žiakov, v dôsledku čoho bola kapacita školy prekročená. Na základe žiadosti vedenia školy a orgánov miestnej samosprávy bola začiatkom roka k škole dobudovaná nová kontajnerová budova, do ktorej boli umiestnené mladšie deti. Hoci nová budova poskytla primerané materiálové zázemie, nevyriešila problém nedostatočnej kapacity školy, takže 14 tried fungovalo ešte stále v populudňajšej prevádzke.³⁷

³⁰ UNDP, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010, Bratislava, 2012.

³¹ FRA/UNDP/EC, [Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ](#), 2012 (v anglickom jazyku).

³² FRA, [Analýza výsledkov rómskeho prieskumu FRA podľa pohlavia](#), 2013 (v anglickom jazyku).

³³ Pozri tiež FRA, [Vzdelanie: situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ](#), 2014 (prieskum uskutočnený v roku 2011, text v anglickom jazyku).

³⁴ Roma Education Fund, „Škola ako geto. Systematické nadmerné zastúpenie Rómov v špeciálnom vzdelávaní na Slovensku“, 2009.

³⁵ Verejný ochranca práv, *ibid.*

³⁶ Strednodobé hodnotenie týkajúce sa výchovy a vzdelávania k demokratickému občianstvu a ľudským právam v súlade s ustanoveniami Charty Rady Európy, odpoveď na dotazník, 6. februára 2015 (v anglickom jazyku).

³⁷ Vláda od roku 2013 poskytla finančnú podporu na vybudovanie niekoľkých „kontajnerových“ škôl s cieľom riešiť nedostatočnú kapacitu existujúcich škôl, a to najmä v rómskych komunitách. Viacerí aktéri z prostredia občianskej spoločnosti vládu za toto opatrenie kritizovali, nakoľko podľa nich posilňuje segregáciu v školách namiesto toho, aby boli rómske deti umiestňované do iných existujúcich školských zariadení.

86. V dôsledku toho škola nemohla organizovať popoludňajšie mimoškolské aktivity, ktoré, podľa účastníkov rozhovoru s Komisárom, boli bežné na iných školách, a ktoré sú nevyhnutné pre zlepšenie prospechu žiakov. Navyše, podľa účastníkov stretnutia s Komisárom je predškolská výchova dôležitým krokom pred nástupom na základnú školu, ktorý deťom umožní začať s rovnakými základnými znalosťami ako majú ostatné deti. Približne 60% detí navštevujúcich školu bolo v skutočnosti najprv zapísaných od tzv. „nultých“ ročníkov, účelom ktorých je pomôcť deťom, ktoré predtým nenavštevovali materskú školu. Na škole pôsobilo sedem asistentov učiteľa, ktorí pomáhali deťom a učiteľom prekonávať jazykovú bariéru.
87. Komisár však poukazuje na to, že nie všetky deti, ktoré navštevovali „nultý“ ročník, boli následne zaradené do všeobecných tried základnej školy. Aj napriek tomu, že podľa vyjadrenia špecializovaných zamestnancov školy je „určite možné“ dostať deti na primeranú úroveň na to, aby mohli vstúpiť do všeobecného vzdelávacieho procesu, Komisár s prekvapením zistil, že 44 žiakov školy bolo zaradených do piatich špeciálnych tried. Navyše, špecializovaní zamestnanci školy pripustili, že ak je dieťa raz zaradené do špeciálnej triedy, toto rozhodnutie sa už neskôr nezmení a dieťa nebude integrované do všeobecného vzdelávacieho procesu.
88. Účastníci stretnutia s Komisárom tiež zdôraznili, že extrémna chudoba, v ktorej rómske deti žijú, ako aj nedostatok formálneho vzdelania ich rodičov, ktorí svojim deťom nedokážu pomôcť s učením, predstavujú významné faktory ovplyvňujúce napredovanie týchto detí. Komisára znepokojila informácia, že iba 15 až 20 žiakov z celkového počtu pribl. 100 žiakov zapísaných do školy každý rok ukončí 9. triedu a pokračuje v štúdiu na strednej škole.
89. Komisára mrzí, že aj napriek týmto zjavným problémom orgány Slovenskej republiky pri viacerých príležitostiach z rôznych dôvodov popierali alebo ospravedlňovali segregáciu rómskych detí. Príslušné orgány nezmenili svoj postoj ani napriek prelomovému rozsudku okresného súdu z roku 2011, v ktorom spomínaný súd rozhodol, že segregácia rómskych detí v oddelených triedach a budovách na základnej škole v obci Šarišské Michaľany na východe Slovenska je diskrimináciou.
90. Európska komisia v apríli tohto roku oznámila začatie konania o porušení práva proti Slovenskej republike kvôli segregácii rómskych detí na základe etnického pôvodu v systéme vzdelávania. Obzvlášť poľutovaniahodný je prípad, keď orgány Slovenskej republiky odôvodňovali segregáciu tvrdením, že vysoká miera incestu v rómskych komunitách spôsobuje u detí z týchto komunít psychosociálne problémy.³⁸
91. Komisár vníma implementáciu projektov „Investícia v ranom detstve - podpora sociálnej inovácie a integrácie Rómov“, ktorý realizovalo Ministerstvo školstva v rokoch 2013 – 2014 a „Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy“, ktorý bol v roku 2013 spustený Úradom splnomocnenca vlády pre rómske komunity, ako pozitívny vývoj situácie. Navyše, v máji 2014 spustilo Ministerstvo školstva v spolupráci s Úradom splnomocnenca vlády pre rómske komunity pilotný projekt pod názvom „PRINED“, podporený sumou 16 miliónov eur zo štrukturálnych fondov EÚ, ktorého cieľom je začleniť deti s diagnostikovaným „ľahkým mentálnym postihnutím“ do všeobecných základných škôl. Pilotný projekt sa má realizovať v 60 lokalitách a jeho cieľom je premietnuť dosiahnuté výsledky do príslušných zmien slovenskej legislatívy.
92. Komisára teší, že príloha CSĽP nazvaná „Práva osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám“ zahŕňa prijatie opatrení „na odstránenie neodôvodneného zaraďovania rómskych detí do oddelených škôl alebo tried“ ako jednu zo svojich priorít.
93. Komisár v neposlednom rade registruje, že 30. júna 2015 príslušné orgány predstavili novelu školského zákona, ktorá obsahuje viaceré opatrenia zamerané na podporu desegregácie. Tieto opatrenia zahŕňajú, okrem iného, výslovný zákaz umiestňovania detí do špeciálnych tried na základe ich sociálneho pôvodu; výslovnú povinnosť pre školy vzdelávať deti zo znevýhodneného prostredia vo všeobecných triedach spolu s ostatnými deťmi; finančné príspevky pre školy vzdelávajúce deti zo znevýhodneného prostredia vo všeobecných triedach; a prísnejšie podmienky týkajúce sa vykonávania inšpekcie na školách.

³⁸ <http://en.rsi.rtvs.sk/articles/topical-issue/82335/interior-minister-kalinak-we-cant-close-our-eyes-before-roma-incest> (v anglickom jazyku).

94. Zatiaľ čo tieto kroky sú vítané, Komisar berie na vedomie názory vyjadrené zástupcami niektorých MVO, že tieto kroky neodstránia systém špeciálneho školstva a neriešia problémy, ktoré sú kľúčové pre odstránenie segregácie rómskych detí, ako je napr. etnický a kultúrny zaujatý diagnostika, existencia *de facto* segregácie v čisto rómskych školách alebo triedach, či nedostatočné metodologické usmernenia a finančná podpora, ktoré by inak školám umožnili vzdelávať deti inkluzívnym spôsobom. Navyše, ďalšia zo zmien zákona, ktorá sa týka možnosti umiestniť dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia do „špecializovanej“ triedy na obdobie jedného roka, sa javí byť v rozpore s právom na inkluzívne vzdelávanie.

2.2.4 PRÁVO NA PRIMERANÉ BÝVANIE A PRIESTOROVÁ SEGREGÁCIA RÓMOV

95. Podľa vyššie spomínaného Atlasu rómskych komunít žilo v roku 2013 na Slovensku 46% Rómov integrovaných v rozptyle medzi majoritnou populáciou, zatiaľ čo 17% Rómov žilo v segregovaných osadách. V 153 obciach žili Rómovia výlučne v segregovaných osadách. Podľa NSIR žije v súčasnosti približne 16% všetkých rómskych rodín v „neštandardných“ podmienkach, vrátane chatrčí a kontajnerov.
96. Niektoré miestne orgány verejnej správy v posledných rokoch údajne bránili Rómom získať stavebné povolenia alebo kúpiť si pozemky. V máji tohto roka Národná rada schválila nový stavebný zákon, ktorého cieľom, okrem iného, je umožniť Rómom žijúcim v neoficiálnych obydliach (čo predstavuje pribl. 30% z celkového počtu Rómov žijúcich na Slovensku), aby si tieto legalizovali do roku 2022. Účastníci stretnutí s Komisarom však poukázali na to, že nie všetky neoficiálne obydliá budú mať nárok na legalizáciu a že nedostatočné procesné záruky týkajúce sa procesu legalizácie obydlií môžu predstavovať pre Rómov, ktorí nevlastnia pozemok, na ktorom si postavili obydliá, riziko, že sa z nich stanú bezdomovci.
97. Komisar poukazuje na to, že mnohým Rómom na Slovensku hrozí nútené vysťahovanie, pričom táto hrozba je sčasti dôsledkom spomínanej absencie práva držby. Po procese privatizácie pozemkov a decentralizácie, ktoré sa uskutočnili v priebehu posledných dvadsiatich rokov, sa pozemky v pôvodnom vlastníctve štátu stali majetkom súkromných osôb alebo obcí, ktoré často iniciujú demoláciu obydlií a proces vysťahovania Rómov.
98. Verejná ochrankyňa práv vo svojej Mimoriadnej správe z roku 2013 ostro kritizovala vysťahovanie viac než 150 Rómov a zbúranie ich domov v lokalite Nižné Kapustníky v Košiciach, ku ktorému došlo 30. októbra 2012 na základe rozhodnutia mestského zastupiteľstva o odstránení komunálneho odpadu. V rovnakom mesiaci bolo vysťahovaných približne 200 Rómov obývajúcich 30 bytov potom, čo bol obytný blok na rómskom sídlisku Luník IX. v Košiciach, v ktorom sa byty nachádzali, zbúraný kvôli údajnej hrozbe jeho zrútenia. Primerané náhradné ubytovanie bolo ponúknuté iba niekoľkým rodinám. V apríli 2013 vysťahovalo mesto Košice aj ďalšiu rómsku osadu na sídlisku Ťahanovce. Predstavitelia samosprávy mesta Košice počas stretnutia s Komisarom zdôraznili postoj, že tieto vysťahovania boli nevyhnutné z dôvodu ochrany verejného zdravia alebo z bezpečnostných dôvodov.
99. Komisarov predchodca v roku 2011 poukázal na znepokojujúcu tendenciu stavania múrov oddeľujúcich rómske osady od nerómskych komunít v rôznych lokalitách. V roku 2012 boli postavené ďalšie múry v Partizánskom, Zlatých Moravciach a v Seredi. Jedným z mediálne najznámejších prípadov je stavba betónového múra na sídlisku Luník VIII. v Košiciach v roku 2013. V súčasnosti existuje na Slovensku približne 14 takýchto múrov, ktoré sa nachádzajú najmä vo východnej časti krajiny. Komisára teší, že SNSLP opakovane odsúdilo takéto praktiky a odporučilo miestnym orgánom verejnej správy, aby namiesto stavania múrov prijali integračné opatrenia.
100. Vo veci prístupu k sociálnym bytom bol Komisar informovaný o tom, že hoci na úrovni štátu existuje niekoľko mechanizmov umožňujúcich výstavbu bytov pre marginalizované komunity, zdá sa, že intervencie v oblasti bývania sú minimálne. Navyše, obce a mestá sa často zdráhajú využiť dostupné nástroje na podporu inklúzie.
101. Vláda Slovenskej republiky schválila v roku 2011 „Návrh pilotného prístupu podpory infraštruktúry bývania zo štrukturálnych fondov EÚ“, v ktorom sa ako cieľ konkrétne spomína desegregácia a inkluzívna politika v oblasti bývania zameraná na Rómov. Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity spustil v roku 2013 pilotný projekt zameraný na vytvorenie metodiky potrebnej na výstavbu a pridelovanie nájomných domov. Tento projekt bol predmetom kritiky zo strany niektorých MVO, podľa ktorých boli niektoré kritériá pridelovania spomínaných domov, ako napríklad kontrola školskej dochádzky detí žiadateľov či hodnotenie

schopnosti žiadateľov vysporiadať sa s presťahovaním do nového prostredia sociálnymi pracovníkmi, prehnané.

2.2.5 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

2.2.5.1 VŠEOBECNÁ ČASŤ

102. Je žiaduce, aby sa orgány Slovenskej republiky a politickí činitelia na všetkých úrovniach zdržali stigmatizujúcich vyjadrení namierených proti Rómom a aby, v súlade s Odporúčaním Výboru ministrov Rady Európy [č. R \(97\) 20](#) (v *anglickom jazyku*) vo veci „nenávisťných verbálnych prejavov“, ostro a jednoznačne odsúdili akékoľvek verbálne nenávisťné prejavy, ako aj všetky formy trestných činov z nenávisťi. Vyšlú tým smerom k slovenskej spoločnosti jasný signál, že verbálne nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisťi nemajú v demokratickej spoločnosti miesto.
103. V súlade so spomínaným Odporúčaním musia byť príslušné orgány obozretnejšie a proaktívnejšie a mali by využívať všetky dostupné prostriedky na odstránenie beztrestnosti a boj proti všetkým formám verbálnych nenávisťných prejavov a trestných činov z nenávisťi, najmä v ich extrémnych podobách, ktoré destabilizujú sociálnu súdržnosť spoločnosti a porušujú základné ľudskoprávne princípy, ktoré sa Slovenská republika ako členský štát Európskej únie zaviazala dodržiavať.
104. Komisár vyzýva Slovenskú republiku, aby dopracovala a implementovala iniciatívy zamerané na boj proti rasizmu a extrémizmu vo všetkých sférach spoločnosti. Prioritne je potrebné zamerať sa na kroky, ktorých cieľom je zvyšovať povedomie o nebezpečných dôsledkoch intolerancie a rasizmu, podporovať toleranciu a posilňovať vzdelávanie a výchovu k ľudským právam v školách. Príslušné orgány môžu čerpať z usmernení vo [Všeobecnom politickom odporúčaní ECRI č. 10](#) (v *anglickom jazyku*) o boji proti rasizmu a rasovej diskriminácii v školskom vzdelávaní a prostredníctvom školského vzdelávania. Komisár Muižnieks chce v tejto súvislosti vyzdvihnúť prácu Ministerstva školstva na pripravovanom preklade [Informačných listov o dejinách Rómov](#) (v *anglickom jazyku*) Rady Európy a vyzýva príslušné orgány, aby ich poskytli všetkým školám a zaradili ich medzi učebné texty.

2.2.5.2 POLICAJNÉ NÁSILIE NAMIERENÉ PROTI RÓMOM

105. Komisár sa obáva, že orgány Slovenskej republiky možno podceňujú výskyt prípadov rasisticky motivovaných trestných činov z nenávisťi namierených proti Rómom, vrátane prípadov rasisticky motivovaného násillia zo strany polície. Je potrebné, aby príslušné orgány venovali mimoriadnu pozornosť zaznamenávaniu údajov o trestných činoch z nenávisťi a o verbálnych prejavoch nenávisťi a aby zabezpečili primeranú a systematickú prípravu príslušníkov orgánov presadzovania práva a osôb v právnických profesiách tak, aby boli títo schopní rozoznať a účinne vyšetrovať a postihovať rasisticky motivované trestné činy z nenávisťi.
106. Je žiaduce, aby sa neodkladne riešil problém absencie adekvátnej reakcie príslušných orgánov na dlhodobé znepokojenie spôsobené zlým zaobchádzaním s Rómami zo strany polície. Komisár v tejto súvislosti pripomína, že dôvera verejnosti k orgánom presadzovania práva je úzko spojená s postojom a správaním sa týchto orgánov k verejnosti a, predovšetkým, s ich rešpektovaním ľudskej dôstojnosti a základných ľudských práv a slobôd tak, ako sú zakotvené v Európskom dohovore o ľudských právach. Je nevyhnutné, aby orgány SR zaručili jednoznačné odsúdenie, primerané vyšetrenie a postihovanie akýchkoľvek prípadov zneužitia dôvery alebo zlého zaobchádzania príslušníkmi orgánov presadzovania práva, aby sa tak zabránilo ich opakovaniu a posilnila sa kľúčová úloha orgánov presadzovania práva pri zaisťovaní zákonnosti.
107. Komisár by rád upriamil pozornosť príslušných orgánov na [Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy týkajúce sa odstránenia beztrestnosti za závažné porušovania ľudských práv](#) z roku 2011 (v *anglickom jazyku*). Komisár zdôrazňuje potrebu vypracovania politik a postupov na zabránenie a boj proti akejkoľvek forme inštitucionálnej kultúry v rámci orgánov presadzovania práva, ktorá podporuje beztrestnosť. Opatrenia prijaté v tejto súvislosti by mali zahŕňať politiku nulovej tolerancie voči prípadom závažného porušovania ľudských práv a zavedenie alebo posilnenie vhodných školiacich a kontrolných mechanizmov. Je žiaduce, aby príslušné orgány Slovenskej republiky prijali všetky opatrenia potrebné na to, aby sa zabezpečilo, že všetky obvinenia zo zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov orgánov presadzovania

práva budú vyšetrené bezodkladne a efektívne, a že tí, ktorí sa týchto porušení dopustia, budú postavení pred súd.

108. Podľa Komiséra je kľúčové, aby príslušné orgány prioritne zaviedli plne nezávislý a fungujúci mechanizmus podávania sťažností, ktorý by sa vzťahoval na všetkých príslušníkov orgánov presadzovania práva. Takýto orgán by mal pritom zohľadňovať päť zásad efektívneho vyšetřovania sťažností: (a) nezávislosť: medzi vyšetřovateľmi a príslušníkmi, proti ktorým bola vznesená sťažnosť, nemá existovať žiadne inštitucionálne alebo hierarchické prepojenie a musí existovať reálna nezávislosť, (b) primeranosť: vyšetřovanie má byť schopné zhromaždiť dôkazy, na základe ktorých je možné určiť, či konanie orgánu presadzovania práva, na ktoré bola podaná sťažnosť, bolo protiprávne, a umožnilo identifikovať a potrestať tých, ktorí sú zaň zodpovední, (c) rýchlosť: vyšetřovanie má prebehnúť promptne a v zrýchlenom konaní, aby bola zachovaná dôvera v zákonnosť; (d) verejná kontrola: postupy a rozhodovanie majú byť otvorené a transparentné, aby bola zaistená zodpovednosť, a (e) zapojenie obetí: sťažovateľ má byť zapojený do postupu podávania sťažností, aby boli ochránené jeho alebo jej legitímne záujmy.³⁹
109. Pokiaľ ide o rómske občianske hliadky, Komisar zdôrazňuje, že príslušné orgány sú priamo zodpovedné za konanie súkromných subjektov zapojených do akejkoľvek formy výkonu verejnej policajnej činnosti. Každý takýto súkromný subjekt je povinný rešpektovať ľudské práva rovnako ako riadni príslušníci polície, ba dokonca viac, ak sa zúčastňuje na alebo vykonáva akýkoľvek druh policajnej činnosti spoločne s políciou. Udelenie kvázi policajných funkcií civilným obyvateľom so sebou prináša nielen riziko zneužitia ich postavenia, ale je o to nebezpečnejšie, že deformuje vnímanie polície ako neutrálnej inštitúcie, ktorej úlohou je dohliadať na dodržiavanie zákonnosti.
110. Komisar pripomína [Odporúčanie Rec \(2001\) 10](#) (v anglickom jazyku) Výboru ministrov Rady Európy týkajúce sa Európskeho kódexu policajnej etiky a zdôrazňuje, že všetky policajné zložky a príslušní poskytovatelia služieb sa majú zodpovedať štátu, jeho občanom a ich zástupcom, a majú podliehať účinnej externej kontrole. Okrem toho je potrebné zabezpečiť efektívne a nezáuhaté postupy pre podávanie sťažností na postup policajných zložiek a príslušných poskytovateľov služieb, ako aj ich kontinuálnu a systematickú prípravu založenú na základných hodnotách demokracie, zákonnosti a ochrany ľudských práv.

2.2.5.3 DISKRIMINÁCIA RÓMSKÝCH DETÍ V SYSTÉME VZDELÁVANIA

111. Komisar zdôrazňuje, že inkluzívne vzdelávanie si vyžaduje posun myslenia na úrovni štátu, a to posun od vnímania detí ako problému k identifikácii jestvujúcich nedostatkov a zlepšovaniu systému vzdelávania samotným štátom. Rómske deti vylúčené zo vzdelávania sa často ocitajú v chudobe a sociálnom vylúčení, resp. im takéto situácie hrozia.⁴⁰ Vychádzajúc z článku 30 [Európskej sociálnej charty](#) je potrebné prijať účinné opatrenia na podporu prístupu týchto detí ku kvalitnému vzdelávaniu. Takéto opatrenia by mali zahŕňať pozitívne opatrenia na zvýšenie miery zapojenia rómskych detí na všetkých úrovniach vzdelávania, ako aj prijímanie a podpora pedagógov z radov Rómov. Je potrebné zamestnávať školských mediátorov a/alebo asistentov učiteľa z rómskych komunít, aby títo napomáhali budovať lepšie vzťahy medzi komunitami, učiteľmi a školami. Spomínaným mediátorom a asistentom je potrebné poskytnúť adekvátnu odbornú prípravu a podporu, pričom by mali byť v najvyššej možnej miere akceptovaní ako plnohodnotní členovia školského pedagogického tímu.⁴¹
112. Je žiaduce, aby sa Slovenská republika účinne zaoberala problémom neprimerane vysokého počtu Rómov bez formálneho vzdelania a vysokou mierou predčasného ukončenia školskej dochádzky u rómskych detí. Komisar nabáda orgány Slovenskej republiky, aby vypracovali integrované podporné opatrenia zamerané na odstránenie a predchádzanie predčasnemu ukončeniu školskej dochádzky a zabezpečenie plnej reintegrácie rómskych detí do systému vzdelávania.

³⁹ Pozri Komisarovo [Stanovisko týkajúce sa nezávislého a účinného určenia \(systému\) sťažností proti polícii](#), 2009 (v anglickom jazyku).

⁴⁰ Pozri Komisarov komentár ["Inkluzívne vzdelávanie nevyhnutné pre sociálnu súdržnosť rôznorodých spoločností"](#) z 5. mája 2015 (v anglickom jazyku).

⁴¹ Pozri [Odporúčanie CM/Rec\(2009\)4](#) Výboru ministrov Rady Európy vo veci vzdelávania Rómov a kočovníkov v Európe (v anglickom jazyku).

113. Komisár víta pilotný projekt iniciovaný na podporu inkluzívneho vzdelávania a nedávne legislatívne zmeny zamerané na predchádzanie umiestňovaniu rómskych detí do špeciálnych škôl na základe ich sociálneho pôvodu. Zdôrazňuje však, že je potrebné vypracovať aj širšie koncipované kritériá, zamerané na vybudovanie inkluzívneho systému vzdelávania. Komisár nalieha na príslušné orgány, aby vytvorili konkrétny časový harmonogram a jasné rozpočtové pravidlá transferu rómskych detí zo systému špeciálneho školstva do systému všeobecného vzdelávania, ako aj pre celkovú desegregáciu školského systému. Z rovnakého dôvodu je tiež potrebné, aby zaistili zber aktuálnych údajov na celoštátnej úrovni, a ich následné rozčlenenie podľa relevantných kategórií, vrátane príslušnosti k etnickej skupine.
114. Orgány Slovenskej republiky by mali prijať špecifické opatrenia na uľahčenie procesu zmeny a na podporu rómskych detí a ich rodičov počas tohto procesu. Komisár chce zdôrazniť zásadu vyzdvihnutú Súdom v prípade *D.H. proti Českej republike*⁴², ktorá hovorí o tom, že súhlas rodičov s umiestnením dieťaťa v špeciálnom vzdelávacom programe nezavaruje dieťa práva byť diskriminované.
115. Komisár prízvukuje, že je potrebné, aby príslušné orgány prijali opatrenia na zabezpečenie širokého a rovného prístupu ku kvalitnému integrovanému predškolskému vzdelávaniu pre všetky deti, vrátane detí zo sociálne znevýhodnených skupín za účelom ich prípravy na inkluzívne vzdelávanie v školách.

2.2.5.4 PRÁVO NA PRIMERANÉ BÝVANIE A PRIESTOROVÁ SEGREGÁCIA RÓMOV

116. Komisár pripomína, že signatárske štáty Európskej sociálnej charty sa zaviazali podporovať prístup k bývaniu na dostatočnej úrovni pre rodiny, zohľadňovať potreby rodín pri koncipovaní politík v oblasti bývania a zaistiť, aby existujúce možnosti bývania boli primeranej kvality a zahŕňali základné služby (ako sú vykurovanie a elektrická energia). Primerané bývanie neznamená iba to, že obydlie nesmie byť nevyhovujúcej kvality a musí mať základnú vybavenosť službami, ale tiež, že obydlie musí byť primerane veľké s ohľadom na zloženie rodiny, ktorá v ňom býva. Navyše, záväzok podporovať prístup k bývaniu zahŕňa aj zabezpečenie ochrany pred nezákonným vystávaním.⁴³
117. Komisár je znepokojený biednymi podmienkami, v ktorých Rómovia na Slovensku žijú, a nalieha na príslušné orgány, aby sa týmto problémom zaoberali ako prioritou, v súlade s [Odporúčaním Rec\(2005\)4](#) (v anglickom jazyku) Výboru ministrov Rady Európy týkajúcim sa zlepšenia podmienok bývania Rómov a kočovníkov v Európe.
118. Príslušné orgány by mali zabezpečiť, že vystávanie je krajnou možnosťou riešenia. V prípade, ak nie je možné zabrániť vystávaniu, má vystávanie prebehnúť plne v súlade s medzinárodnými normami, vrátane poskytnutia primeraného náhradného ubytovania, zaistenia spravodlivého procesu a právnych opravných prostriedkov, kompenzácie a ochrany pred bezdomovectvom.
119. Komisár je znepokojený pretrvávajúcim trendom stavania múrov oddeľujúcich rómske a nerómske komunity. Zdôrazňuje preto, že je dôležité zabezpečiť, aby relevantné orgány na miestnej úrovni niesli zodpovednosť za všetky segregačné politiky a kroky.
120. Napokon, je žiaduce, aby Slovenská republika zabezpečila zmysluplnú konzultáciu s Rómami a zároveň ich zapojenie do procesu územného plánovania týkajúceho sa rómskych komunít. Otázka vlastníctva pôdy vyvstávajúca z decentralizácie ani pravidlá legalizácie obydlií upravené novým stavebným zákonom by nemali viesť k tomu, aby sa z Rómov stávali bezdomovci.

⁴² Rozsudok z 13. novembra 2007.

⁴³ Pozri Európsky výbor sociálnych práv, [Zhrnutia rozhodnutí vo veciach týkajúcich sa Rómov a kočovníkov](#) (1998-2010), s. 18 (v anglickom jazyku).

2.3 ĽUDSKÉ PRÁVA OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

2.3.1 VŠEOBECNÁ ČASŤ

121. Slovenská republika ratifikovala Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (DPOZP) a Opčný protokol k tomuto dohovoru upravujúci mechanizmus podávania individuálnych sťažností v roku 2010. V roku 2013 určila vláda Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny za Hlavné kontaktné miesto pre problematiku vykonávania DPOZP, pričom ďalšie kontaktné miesta boli zriadené aj na iných ministerstvách. Nedávno zriadená funkcia komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, ktorá má byť obsadená v najbližšom čase, bude plniť úlohu kontrolného mechanizmu na monitorovanie plnenia záväzkov vyplývajúcich z DPOZP podľa článku 32 ods. 2 DPOZP.
122. SNSLP aj verejný ochranca práv sú kompetentní konať vo veciach sťažností týkajúcich sa porušenia ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím. Avšak zdá sa, že veľká väčšina prípadov diskriminácie a zneužívania, s ktorými sa títo ľudia stretávajú kvôli svojmu zdravotnému postihnutiu, nie je vôbec nahlásená, pričom v prvých dvoch rokoch po vstupe DPOZP do platnosti v Slovenskej republike neboli zaznamenané žiadne správy.⁴⁴
123. V súlade s článkom 4 ods. 3 DPOZP vláda SR tiež zaviedla mechanizmus spolupráce medzi príslušnými orgánmi a MVO zastupujúcimi ľudí so zdravotným postihnutím. Komisár vyjadruje svoju spokojnosť s tým, že Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, ktorá združuje 19 špecializovaných MVO, má svoje zastúpenie vo Výbore pre osoby so zdravotným postihnutím Rady vlády pre ľudské práva.
124. Vláda Slovenskej republiky prijala v januári 2014 Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014 – 2020 s cieľom zabezpečiť napredovanie v oblasti ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach zahrnutých do DPOZP.
125. Aj napriek týmto pozitívnym krokom však ľudia so zdravotným postihnutím naďalej čelia problémom pri uplatňovaní svojich ľudských práv v mnohých oblastiach života. V tejto časti Správy sa Komisár zaoberá problematikou pretrvávajúcej inštitucionalizácie dospelých osôb so zdravotným postihnutím a s tým súvisiacimi obavami týkajúcimi sa práva osôb so zdravotným postihnutím na spôsobilosť na právne úkony a na prístup osôb so zdravotným postihnutím k inkluzívnemu vzdelávaniu.

2.3.2 PRÁVO NA SPÔSOBILOSŤ NA PRÁVNE ÚKONY

126. Komplexné štatistické údaje o celkovom počte osôb zbavených spôsobilosti na právne úkony nie sú v Slovenskej republike dostupné. Avšak podľa údajov v národnej stratégii deinštitucionalizácie sociálnych služieb je zrejmé, že v období rokov 2001 až 2009 zbavili slovenské súdy spôsobilosti na právne úkony viac než 8 400 osôb. Od roku 2006 je viditeľný mierny nárast v tejto oblasti, čo znamená, že súdy vydávali viac než 1 000 takýchto rozhodnutí ročne. Za rovnaké obdobie malo 278 osôb svoju spôsobilosť na právne úkony obmedzenú.⁴⁵ Komisár sa dozvedel, že je bežnou praxou, že takmer všetky osoby umiestnené v zariadeniach pre osoby s mentálnym a psychosociálnym postihnutím sú zbavené spôsobilosti na právne úkony. Verejná mienka, ale aj postoj odborníkov zaoberajúcich sa touto problematikou, vrátane sudcov, prokurátorov a zdravotníckeho personálu, sú také, že ľudia so zdravotným postihnutím sú najlepšie chránení tým, že sú umiestnení pod plné opatrovníctvo. Príloha CSLP týkajúca sa práv osôb so zdravotným postihnutím túto skutočnosť vníma ako obzvlášť závažný problém.
127. Súčasný systém opatrovníctva v Slovenskej republike sa v podstate dá opísať ako režim zástupného rozhodovania. Súd môže osobu zbaviť spôsobilosti na právne úkony alebo túto spôsobilosť obmedziť, ak sa osoba, ktorej sa to týka, považuje za úplne alebo čiastočne neschopnú vykonávať právne úkony v dôsledku duševnej poruchy, ktorá nie je len prechodná. Súd rozhodnutie o zbavení osoby spôsobilosti na právne

⁴⁴ Komplexná správa predložená Výboru pre práva osôb so zdravotným postihnutím Slovenskou republikou v súlade s článkom 35 DPOZP z 24. septembra 2014 (v anglickom jazyku).

⁴⁵ Pozri tiež východiskové informácie o situácii v SR pre správu FRA „Právo osôb so zdravotným postihnutím na účasť na politickom živote“, 2014 (správa v anglickom jazyku, zhrnutie aj v slovenskom jazyku).

úkony alebo jej obmedzení zmení alebo zruší, ak sa dôvody, na základe ktorých bolo takéto rozhodnutie prijaté, zmenili alebo prestali existovať.

128. Mnohí z účastníkov stretnutí s Komisárom vyjadrili obavy v súvislosti s tým, že konania vedúce k zbaveniu osoby spôsobilosti na právne úkony alebo jej obmedzenie do značnej miery závisia od posudkov znalcov z odboru medicíny (psychiatrov), hoci títo často dôverne nepoznajú kapacitu osôb, ktorých sa konania týkajú, na každodennú sociálnu interakciu, a nemajú ani možnosť zhodnotiť samostatnosť týchto osôb. Rozhodnutie o zbavení osoby spôsobilosti na právne úkony alebo o jej obmedzení je tak vydané bez komplexného zhodnotenia situácie dotknutej osoby.⁴⁶ Navyše sa zdá, že právnici nie sú dostatočne odborne pripravení na to, aby vyšetrovanie takýchto prípadov rozšírili o takéto komplexné hodnotenie.
129. Komisár navštívil Domov sociálnych služieb pre osoby so zdravotným postihnutím v obci Šemša neďaleko Košíc. Toto zariadenie s kapacitou 180 miest je jedným z najväčších na Slovensku a v čase Komisárovej návštevy bolo v zariadení umiestnených spolu 177 mužov a žien so zdravotným postihnutím. Komisár sa dozvedel, že väčšina osôb umiestnených v tomto zariadení bola úplne zbavená spôsobilosti na právne úkony. Začiatkom roka 2015 bolo v zariadení umiestnených 180 osôb, z ktorých 149 bolo úplne zbavených spôsobilosti na právne úkony a dve osoby mali spôsobilosť na právne úkony obmedzenú. V súlade s bežnou praxou bolo zariadenie ustanovené za opatrovníka v prípade 133 zo spomínaných 149 osôb, pričom v prípade ostatných klientov súdy ustanovili za opatrovníkov ich príbuzných.
130. Komisár vzal s uspokojením na vedomie snahu zariadenia dosiahnuť vrátenie spôsobilosti na právne úkony u niektorých klientov. V troch prípadoch súdy klientom zariadenia spôsobilosť na právne úkony čiastočne prinavrátili. Aj keď podľa názoru predstaviteľov zariadenia boli mnohí klienti odkázaní na pomoc, nesúhlasili s veľkou mierou zbavovania osôb so zdravotným postihnutím ich spôsobilosti na právne úkony, a to či už v DSS v Šemši alebo v iných zariadeniach. Komisár sa tiež stretol s ďalšími odborníkmi a riaditeľmi pobytových zariadení, ktorí sa snažili o to isté. Žiaľ, ich snaha bola zväčša neúspešná.
131. Pozitívnym vývojom je nedávne schválenie nového Civilného mimosporového poriadku Národnou radou Slovenskej republiky, podľa ktorého súdy už nebudú môcť zbaviť osobu spôsobilosti na právne úkony, ale budú ju môcť len obmedziť. Nový zákon má vstúpiť do platnosti 1. júla 2016. Zároveň sa pripravuje novelizácia Občianskeho zákonníka, ktorej cieľom je zrušiť hmotnoprávne pravidlá umožňujúce zbavenie spôsobilosti a zaviesť ustanovenia týkajúce sa podporovaného rozhodovania sa.
132. Pokiaľ ide o volebné práva, aj keď Ústava SR zaručuje každému všeobecné, rovné a priame volebné právo a právo byť volený za rovnakých podmienok, zákon stále zakazuje osobám úplne zbaveným spôsobilosti na právne úkony voliť a byť volení. Toto ustanovenie bolo zachované aj v zákone, ktorý bol prijatý minulý rok (Zákon č. 180/2014), ktorý upravuje podmienky výkonu volebného práva v Slovenskej republike.

2.3.3 PRETRVÁVAJÚCA INŠTITUCIONALIZÁCIA OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

133. V decembri 2013 bolo v Slovenskej republike 381 domovov sociálnych služieb a 70 špecializovaných (zdravotníckych) zariadení, v ktorých bolo umiestnených 18 196 resp. 1 886 dospelých osôb so zdravotným postihnutím. Zároveň bolo 478 detí so zdravotným postihnutím registrovaných v 66 detských domovoch, v ktorých bolo umiestnených celkom 4 379 detí.⁴⁷

⁴⁶ Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom náleze z 28. novembra 2012 (č. I. ÚS 313/2012-52) rozhodol, že v konaní, v ktorom bol sťažovateľ E.T. pozbavený spôsobilosti na právne úkony, boli porušené jeho práva, pretože súd, ktorý vydal rozhodnutie o pozbavení E.T. jeho spôsobilosti na právne úkony, tak rozhodol len na základe znaleckého posudku o tom, že E.T. trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná, a rozhodol bez toho, aby zvažil ďalšie faktory, ako napr. jeho rodinnú a sociálnu situáciu.

⁴⁷ Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR a Mental Disability Advocacy Center, "[Implementácia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím na Slovensku](#)", júl 2015 (v anglickom jazyku).

134. V období rokov 2007 až 2011 štát údajne investoval takmer 200 miliónov eur do renovácie alebo výstavby veľkých a izolovaných pobytových zariadení. Štrukturálne fondy EÚ tak v praxi do značnej miery posilnili inštitucionalizáciu v období rokov 2007 - 2013.⁴⁸
135. V novembri 2011 prijala vláda Slovenskej republiky stratégiu deinštitucionalizácie na obdobie rokov 2012 – 2020⁴⁹, ktorá upravuje dve fázy procesu deinštitucionalizácie. Podľa pôvodného návrhu sa malo v prvej fáze, detaily ktorej upravuje Akčný plán deinštitucionalizácie na roky 2012 - 2015,⁵⁰ implementovať päť až osem pilotných projektov a mala byť podporená tvorba legislatívnych, finančných a organizačných mechanizmov pre druhú, všeobecnejšiu fázu, naplánovanú na obdobie rokov 2016-2020. Stratégia i akčný plán upravujú deinštitucionalizáciu sociálnych služieb poskytovaných dospelým osobám a služieb sociálnej ochrany detí.
136. Účastníci stretnutí s Komisárom zdôraznili, že proces deinštitucionalizácie dospelých osôb so zdravotným postihnutím sa začal len nedávno a že napredovanie v tejto oblasti je len veľmi pozvoľné. V súčasnosti je do pilotnej fázy deinštitucionalizačného procesu zapojených len 10 zariadení (tri v Bratislavskom kraji a sedem v ostatných krajoch).⁵¹ Zástupcovia relevantných orgánov Košického samosprávneho kraja Komisára informovali, že do pilotného projektu deinštitucionalizácie je zapojené iba jedno zariadenie z 13 zariadení, ktoré sa na území kraja nachádzajú, pričom projektu sa zúčastňuje iba šesť osôb z celkového počtu pribl. 1 900 ľudí umiestnených v pobytových zariadeniach v kraji.
137. Komisár sa však dozvedel, že ani tieto pokusy o deinštitucionalizáciu v rámci pilotných projektov doteraz nevedli k odchodu klientov zo zariadení sociálnych služieb ani v jednom prípade. Aj keď školenia a vzdelávacie aktivity poskytované Implementačnou agentúrou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny boli pre zapojené zariadenia prínosom, nezrealizovali sa žiadne investície smerom k zabezpečeniu rozvoja sociálnych služieb poskytovaných v komunite. Očakáva sa, že finančná podpora pre takéto investície bude dostupná v novom programovom období (2014-2020), konkrétne od roku 2016.
138. Viacerí účastníci stretnutí s Komisárom vyjadrili názor, že deinštitucionalizácia si vyžaduje zmenu myslenia na strane zariadení, príslušných orgánov a širokej verejnosti. Obzvlášť vyzdvihli neochotu implementovať celoštátne politiky deinštitucionalizácie na strane samosprávnych krajov ako najdôležitejších financovateľov inštitucionálnych služieb v Slovenskej republike. Snaha udržať zariadenia vo vlastnom záujme existuje aj na úrovni miest a obcí, ale aj v radoch zdravotníckych a iných relevantných profesií.
139. Komisár berie na vedomie, že v roku 2013 došlo k novelizácii Zákona o sociálnych službách, v rámci ktorej bolo do procesu deinštitucionalizácie zavedených viacero zmien, vrátane zákazu zriaďovania nových zariadení „tradičného typu“, obmedzenia kapacity zariadení (avšak umožňujúc budovanie malých zariadení podporovaného bývania alebo transformáciu veľkých zariadení na menšie bytové jednotky), zákazu umiestňovania detí do zariadení s celoročnou pobytovou sociálnou službou a možnosti zriaďovania nových služieb, ako sú napr. podpora samostatného bývania vo vlastnom príbytku dotknutej osoby.
140. Navyše, v rámci spomínanej novelizácie boli jasne definované kvalitatívne normy a kritériá týkajúce sa ľudských práv a procesných, personálnych a technických podmienok, so zameraním na aktívne zachovanie kvality sociálnych služieb a ich nasmerovanie ku komunitnému typu sociálnych služieb. Aj keď tieto zmeny vstúpili do platnosti v januári 2014, Komisár sa dozvedel, že ich uplatňovanie v praxi je v mnohých oblastiach stále nedostatočné. Príkladom je skutočnosť, že doteraz nebol zavedený žiadny účinný mechanizmus monitorovania kvality sociálnych služieb a neexistuje žiadne nezávislé a pravidelné monitorovanie situácie osôb žijúcich v domovoch sociálnych služieb alebo v zariadeniach psychiatrickej starostlivosti.⁵²

⁴⁸ Inštitút ekonomických a spoločenských analýz (INESS), „[Monitoring čerpania štrukturálnych fondov v sociálnej oblasti v období 2007 – 2011](#)“. Nákladné zvyšovanie počtu nových lôžok a zariadení, izolácia klientov od komunit pretrváva.“, 2013

⁴⁹ Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike, schválená vládou SR uznesením č. 761/2011 z 30. novembra 2011.

⁵⁰ Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v systéme sociálnych služieb na roky 2012 – 2015.

⁵¹ Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR a Mental Disability Advocacy Center, *ibid*.

⁵² Pozri tiež FRA, „[Nútené umiestňovanie a nútená liečba duševne chorých osôb](#)“, 2012 (v anglickom jazyku).

2.3.4 PRÍSTUP ĽUDÍ SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM K INKLUZÍVNEMU VZDELÁVANIU

141. V roku 2012 sa Slovenská republika pripojila k Európskej agentúre pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania s cieľom zlepšiť svoju vzdelávaciu politiku a prax v oblasti inkluzívneho vzdelávania, okrem iného i v súlade s požiadavkami DPOZP. V praxi však stále pretrvávajú mnohé závažné problémy týkajúce sa uplatňovania práva osôb so zdravotným postihnutím na inkluzívne vzdelávanie.
142. V Slovenskej republike existuje tradícia špeciálneho školstva pre deti s rôznym druhom zdravotného postihnutia. Väčšina detí s mentálnym a psychosociálnym postihnutím navštevuje špeciálne školy, ktoré sú segregované od všeobecných vzdelávacích systémov a zariadení. Podľa oficiálnych údajov bolo v školskom roku 2013 – 2014 viac než 34 000 detí zapísaných do 41 špeciálnych materských škôl, 179 špeciálnych základných škôl, 65 špeciálnych tried v rámci všeobecných základných škôl a 110 špeciálnych stredných škôl. V systéme špeciálneho školstva pracovalo takmer 5 000 učiteľov.⁵³ V septembri 2014 bolo len 3 537 detí so zdravotným postihnutím integrovaných vo všeobecných základných školách.⁵⁴
143. Pokiaľ ide o štatistické údaje týkajúce sa detí so zdravotným postihnutím v systéme špeciálneho školstva, predstavitelia MVO, ktorí sa stretli s Komisárom, zdôraznili, že v týchto údajoch sú zahrnuté aj rómske deti zaradené do systému špeciálneho školstva iba na základe toho, že pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia.
144. Legislatíva Slovenskej republiky nezaručuje inkluzívne vzdelávanie pre osoby so zdravotným postihnutím. Podľa školského zákona z roku 2008 môžu byť deti s mentálnym a psychosociálnym postihnutím vzdelávané v špeciálnych školách, v špeciálnych triedach zriadených v rámci všeobecných škôl a vo všeobecných triedach. Ustanovenie školského zákona, podľa ktorého „výkonom práv začleneného dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami nemôžu byť obmedzené práva ostatných detí, ktoré sú účastníkmi výchovy a vzdelávania“, je v praxi často nesprávne interpretované ako ustanovenie povoľujúce segregáciu detí so zdravotným postihnutím.
145. Od roku 2008 je financovanie špeciálnych škôl, ako aj financovanie špecializovaných poradenských centier, ktoré vykonávajú diagnostické vyšetrenia zamerané na zistenie špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb detí, v kompetencii samosprávnych krajov. Navyše, viaceré MVO poukázali na nový trend zriaďovania súkromných špeciálnych škôl a poradenských centier.
146. Účastníci stretnutí s Komisárom boli toho názoru, že hoci je integrácia detí so zdravotným postihnutím do systému všeobecného vzdelávania možná aj pri súčasnom vnútroštátnom právnom rámci, historicky zakorenená marginalizácia osôb so zdravotným postihnutím, nedostatočná vôľa a pripravenosť škôl poskytnúť inkluzívne vzdelávanie deťom so zdravotným postihnutím, absencia primeraného systému financovania stimulujúceho alebo podporujúceho všeobecné vzdelávanie a nedostatočné verejné povedomie o práve na prístup k inkluzívnemu vzdelávaniu prispievajú k pretrvávajúcemu smerovaniu detí so zdravotným postihnutím do systému špeciálneho školstva.
147. Navyše, Komisár berie na vedomie správy o tom, že vo všeobecnosti platí, že legislatíva týkajúca sa prístupu študentov so zdravotným postihnutím do budov a k študijným materiálom nebola v školách a zariadeniach vyššieho vzdelávania implementovaná. Predstavitelia SNSĽP Komiséra informovali, že SNSĽP sa v ostatných rokoch zaoberala niekoľkými prípadmi týkajúcimi sa žiakov so zdravotným postihnutím so zreteľom na ich zaradenie do systému všeobecného vzdelávania v zariadeniach vyššieho vzdelávania, no tieto snahy boli úspešné len čiastočne. Príslušné orgány Slovenskej republiky pripustili, že je potrebné zlepšiť situáciu v

⁵³ Pozri údaje zverejnené Ústavom informácií a prognóz školstva, <http://www.uips.sk/>; Roma Education Fund, Advancing the education of Roma in Slovakia - Country Assessment, 2014 (*Návrh na zlepšenie vzdelávania Rómov na Slovensku – Hodnotenie krajiny 2014, publikácia v anglickom jazyku*).

⁵⁴ Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR a Mental Disability Advocacy Center, *ibid.*

oblasti budovania bezbariérového prostredia s cieľom umožniť inkluzívne vzdelávanie „detí s telesným postihnutím“.⁵⁵

2.3.5 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

2.3.5.1 PRÁVO NA SPÔSOBILOSŤ NA PRÁVNE ÚKONY

148. Komisar pripomína judikatúru Súdu, podľa ktorej neuznanie spôsobilosti na právne úkony osoby predstavuje veľké obmedzenie ľudských práv danej osoby a že pozbavenie osoby jeho alebo jej spôsobilosti na právne úkony predstavuje veľký zásah do práva na súkromie, ktoré je chránené článkom 8 Dohovoru. Existencia duševnej poruchy, vrátane vážnej duševnej poruchy, sama o sebe nemôže byť dôvodom na zbavenie svojprávnosti.⁵⁶
149. Komisar Mužnieks víta prebiehajúcu legislatívnu reformu s cieľom zakázať plné zbavenie svojprávnosti osôb s psychosociálnym a mentálnym postihnutím, ktorá vstúpi do platnosti v júli 2016. Komisar vyzýva orgány Slovenskej republiky, aby ukončenie tohto procesu vnímali ako prioritu a aby pripravili flexibilný systém podporovaného rozhodovania sa na základe individuálneho súhlasu. Pokiaľ ide o podporované rozhodovanie, je potrebné zaviesť záruky, ktoré zabezpečia, že poskytnutá podpora bude rešpektovať preferencie osôb, ktorým sa tejto podpory dostáva, že bude bez konfliktu záujmov a že bude podliehať súdnemu preskúmaniu.⁵⁷
150. Pri zachovaní systému opatrovníctva je žiaduce, aby orgány Slovenskej republiky zaistili efektívny prístup osôb zastupovaných opatrovníkom k súdnemu preskúmaniu kvôli namietaniu opatrovníctva alebo spôsobu jeho realizácie. Komisar vyzýva príslušné orgány, aby prijali opatrenia na zabezpečenie uznania osôb so zdravotným postihnutím ako osôb, ktoré majú pred súdmi rovnaké postavenie, a ktoré môžu účinne namietat proti akýmkoľvek zásahom do ich práva na spôsobilosť na právne úkony.⁵⁸
151. Aby bol zabezpečený plný súlad s článkom 12 DPOZP, príslušné orgány by mali zaviesť jednotný systém, ktorý bude uznávať právo osôb so zdravotným postihnutím na spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými. Komisar vyzýva príslušné orgány, aby využili usmernenie obsiahnuté vo Všeobecnej pripomienke č. 1 Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím.⁵⁹
152. Komisar pripomína [Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy CM/Rec\(2011\)14 týkajúce sa účasti osôb so zdravotným postihnutím na politickom a verejnom živote](#) (v anglickom jazyku) a nabáda orgány Slovenskej republiky, aby prijali všetky opatrenia potrebné na to, aby bolo zabezpečené, že osoby so zdravotným postihnutím, vrátane mentálneho a psychosociálneho postihnutia, neboli zbavované práva voliť a byť volení žiadnym právnym predpisom obmedzujúcim ich spôsobilosť na právne úkony, žiadnym súdnym či iným rozhodnutím, alebo iným opatrením, ktoré by bolo založené na ich zdravotnom postihnutí, fungovaní kognitívnych schopností alebo vnímaných schopnostiach.

2.3.5.2 SITUÁCIA OSÔB ŽIJÚCICH V INŠTITÚCIÁCH

153. Komisar chce zopakovať, že izolovanie osôb so zdravotným postihnutím zachováva ich stigmatizáciu a marginalizáciu a je porušením práva týchto osôb na nezávislý spôsob života v spoločnosti, ktorý je zaručený článkom 19 DPOZP. V súlade s týmto ustanovením sa Slovenská republika zaviazala prijať také opatrenia, ktoré zaručia osobám so zdravotným postihnutím prístup k celému spektru komunitných podporných

⁵⁵ Univerzálne periodické hodnotenie Rady OSN pre ľudské práva, Situačná správa o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike predložená v súlade s odsekom 5 prílohy k Rezolúcii 16/21 Rady OSN pre ľudské práva, Slovensko (odsek 49) (v anglickom jazyku).

⁵⁶ Pozri *Shtukhaturov proti Rusku* (rozsudok z 27. marca 2009); *Salontaji-Drobnjak proti Srbsku* (rozsudok z 13. októbra 2009); *Berková proti Slovenskej republike* (rozsudok z 24. marca 2009).

⁵⁷ Pre ďalšie usmernenia pozri Komisarov [tematický dokument](#) „Kto rozhoduje? Právo na spôsobilosť na právne úkony osôb s mentálnym a psychosociálnym postihnutím“, 2012 (v anglickom jazyku).

⁵⁸ Pozri *Stanev proti Bulharskej republike* (rozsudok z 17. januára 2012).

⁵⁹ Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, Všeobecná pripomienka č. 1, článok 12: Rovnosť pred zákonom, 11. apríl 2014 (v anglickom jazyku).

služieb, vrátane osobnej asistencie, ktorá je nevyhnutná pre nezávislý život v spoločnosti a pre začlenenie sa do nej. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať obzvlášť zraniteľnému postaveniu detí, ktoré si, v súlade s Odporúčaním Výboru ministrov Rady Európy [CM/Rec\(2010\)2](#) (v anglickom jazyku) týkajúcim sa deinštitucionalizácie a komunitného bývania detí so zdravotným postihnutím, vyžaduje systematickú prácu zameranú na predchádzanie a odstránenie ich inštitucionalizácie.

154. Je nanajvýš žiaduce, aby orgány Slovenskej republiky urýchlili proces deinštitucionalizácie s aktívnym zapojením osôb so zdravotným postihnutím a organizácií zastupujúcich tieto osoby. Prvým krokom v tomto smere by mal byť okamžitý zákaz umiestňovania nových osôb do zariadení.
155. Transformácia tradičných pobytových zariadení na menšie bytové jednotky odráža nesprávne pochopenie konceptu života v spoločnosti a v praxi vedie len k prechodu od väčších k menším inštitúciám. Orgány Slovenskej republiky by mali zabrániť otváraniu nových, aj keď menších zariadení.⁶⁰ Komisár odkazuje na postoje vyjadrené Úradom vysokého komisára OSN pre ľudské práva v roku 2012, podľa ktorých sú „menšie zariadenia rovnako neprijateľné ako väčšie, najmä v podmienkach, kde absentujú štrukturálne príležitosti pre reálne zapojenie sa do života spoločnosti.“⁶¹
156. Komisár tiež vyzýva orgány Slovenskej republiky na presunutie zdrojov zo zariadení do rozvoja individualizovaných podporných služieb. Všetky opatrenia prijaté vládou by mali byť zamerané na uspokojovanie preferencií a vôle osôb so zdravotným postihnutím.
157. Príslušné orgány by mali prijať legislatívne úpravy poskytujúce jasné záruky rešpektovania práva na samostatný život. Mali by tiež prijať opatrenia na kompenzáciu krátkodobých ekonomických zreteľov, ktoré môžu byť príčinou odporu voči deinštitucionalizácii na miestnej a regionálnej úrovni, a pokračovať v odstraňovaní predsudkov voči osobám so zdravotným postihnutím prostredníctvom vzdelávania a osvetu.

2.3.5.3 PRÍSTUP ĽUDÍ SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM K INKLUZÍVNEMU VZDELÁVANIU

158. Komisár chce vyzdvihnúť, že vylúčenie detí so zdravotným postihnutím zo systému všeobecného vzdelávania posilňuje a legitimizuje ich marginalizáciu v neskoršom živote.
159. Komisár nalieha na príslušné orgány, aby prijali inkluzívne vzdelávanie ako základný princíp svojich politík v oblasti vzdelávania. Tieto orgány musia zabezpečiť, aby deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami mali priamy prospech z individuálneho prístupu a primeraného prispôsobenia prostredia všeobecného vzdelávania v súlade s článkom 24 DPOZP. Je vhodné, aby príslušné orgány prijali opatrenia umožňujúce prechod k inkluzívnemu vzdelávaniu, vrátane ustanovení o vynútitelnej povinnosti všeobecných škôl v primeranej miere sa prispôsobiť potrebám detí so zdravotným postihnutím.
160. Takéto opatrenia by mali byť sprevádzané jasným a ambicióznym časovým plánom a dostatočnými rozpočtovými zdrojmi. Konkrétny prechod detí zo systému špeciálneho školstva do systému všeobecného vzdelávania by mal byť založený na presných štatistických údajoch týkajúcich sa detí so zdravotným postihnutím zapísaných do systému špeciálneho školstva. Komisár nabáda príslušné orgány, aby venovali osobitnú pozornosť finančnému zabezpečeniu v rámci vzdelávacieho systému, ktoré môže viesť k silným snahám udržať segregovaný systém vzdelávania vo vlastnom záujme na regionálnej úrovni, aj keď sa tým porušujú požiadavky DPOZP.
161. Napokon, Komisár chce vyzdvihnúť dôležitosť práce verejného ochrancu práv a SNSLP pri šírení osvetu v oblasti práva osôb so zdravotným postihnutím na inkluzívne vzdelávanie a v oblasti ochrany detí so zdravotným postihnutím pred akoukoľvek formou diskriminácie v systéme vzdelávania. Komisár dúfa, že noví komisári pre deti a pre osoby so zdravotným postihnutím budú zohrávať dôležitú úlohu v procese podporovania práva osôb so zdravotným postihnutím na inkluzívne vzdelávanie.

⁶⁰ Pozri [tematický dokument](#) vydaný Úradom Komisára týkajúci sa práva ľudí so zdravotným postihnutím na nezávislý život a začlenenie do spoločnosti (v anglickom jazyku).

⁶¹ Pozri Regionálny úrad pre Európu Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva (OHCHR), *Mat' život: Nezávislý spôsob života a začlenenie do spoločnosti*, apríl 2012.

2.4 ĽUDSKÉ PRÁVA LGBTI ĽUDÍ

2.4.1 NEDÁVNE POLITICKÉ A INŠTITUCIONÁLNE ZMENY

162. Komisar je znepokojený správami o náraste homofóbnych verejných prejavov na Slovensku, ako aj vysokou mierou diskriminácie alebo násilia, o ktorých svedčia výsledky EÚ LGBT prieskumu zverejneného Agentúrou Európskej únie pre základné práva (FRA) v roku 2013. Podľa prieskumu malo 52% respondentov v Slovenskej republike pocit, že boli v priebehu 12 mesiacov pred uskutočnením prieskumu diskriminovaní na základe svojej sexuálnej orientácie, 19% respondentov malo pocit, že boli diskriminovaní v práci alebo pri hľadaní zamestnania kvôli tomu, že patria k LGBT ľuďom, a 23% respondentov sa stretlo s diskrimináciou zo strany zamestnancov škôl alebo univerzít. Pokiaľ ide o násilie, 64% LGBT respondentov malo pocit, že prípady násilia voči nim, ktoré zaznamenali v priebehu posledných 12 mesiacov pred uskutočnením prieskumu, boli čiastočne alebo úplne zapríčinené ich príslušnosťou k LGBT komunite.⁶²
163. Aj napriek tomu Komisar s uspokojením vzal na vedomie pokrok, ktorý Slovenská republika dosiahla v posledných rokoch v oblasti posilňovania politického a inštitucionálneho rámca podpory a ochrany ľudských práv lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych (LGBTI) ľudí. Pokiaľ ide o inštitucionálny rámec, vláda Slovenskej republiky v októbri 2012 zriadila Výbor pre práva LGBTI osôb ako poradný orgán Rady vlády pre ľudské práva poverený prispievať k podpore práv LGBTI ľudí. Výbor je tiež poverený podieľať sa na príprave politik, ktoré majú dosah na ľudské práva LGBTI ľudí.
164. Pred CSĽP bol jediným strategickým dokumentom Slovenskej republiky, ktorý sa zaoberal diskrimináciou na základe pohlavia, sexuálnej orientácie a rodovej identity, Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie na obdobie rokov 2009 – 2011. Ľudské práva LGBTI ľudí neboli explicitne zahrnuté v žiadnom rezortnom strategickom dokumente alebo akčnom pláne, ako sú napr. dokumenty týkajúce sa vzdelávania alebo zdravia. V dôsledku toho, ako zdôrazňuje Východiskový materiál o ľudských právach LGBTI ľudí, ktorý tvorí prílohu CSĽP, existuje široké spektrum problémov, s ktorými sa LGBTI ľudia stretávajú v praxi a ktoré príslušné orgány doteraz neriešili.
165. Spomínaný Východiskový materiál predstavuje východisko pre vypracovanie akčného plánu, ktorý by komplexne riešil problematiku ľudských práv LGBTI ľudí. Komisar vzal s potešením na vedomie informáciu, že tieto materiály zohľadňujú [Odporúčanie CM/Rec\(2010\)5](#) (v anglickom jazyku) Výboru ministrov týkajúce sa opatrení zameraných na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ako aj ďalšie odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov.
166. Komisar považuje za obzvlášť dôležité budúce priority akčného plánu, ktoré zahŕňajú oblasť vzdelávania, prevencie diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, zlepšenie legislatívy týkajúcej sa transrodových ľudí (najmä právne uznanie rodu) a boj proti trestným činom z nenávisťi a verbálnym nenávisťným prejavom. V súvislosti s tým vníma Komisar povzbudzujúco záujem orgánov Slovenskej republiky spolupracovať s Radou Európy v oblasti vzdelávania a osvetu o situácii LGBTI ľudí a v snahe zabezpečiť na školách bezpečné prostredie pre LGBTI žiakov a študentov.
167. Komisar vzal tiež so záujmom na vedomie pozornosť, ktorú Východiskový materiál venuje budúcemu posilneniu inštitucionálnej ochrany ľudských práv LGBTI ľudí, najmä prostredníctvom zriadenia vládneho orgánu zodpovedného za koordináciu opatrení zameraných na zlepšenie ochrany ľudských práv LGBTI ľudí, podporu práce SNSĽP a verejného ochrancu práv v problematike LGBTI ľudí a podporu práce MVO zapojených do zlepšovania situácie v oblasti ľudských práv LGBTI ľudí.
168. Pokiaľ ide o zber údajov týkajúcich sa LGBTI ľudí, Zákon o ochrane osobných údajov nespomína konkrétne sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, tieto sa však považujú za zahrnuté v pojme „pohlavný život“. Podľa tvrdení MVO zastupujúcich LGBTI ľudí sa zdá, že štatistické údaje o LGBTI ľuďoch nie sú zhromažďované, nakoľko by takýto zber údajov vo viacerých ohľadoch predstavoval alebo by mohol byť považovaný za porušenie Zákona o ochrane osobných údajov.

⁶² FRA, [“Prieskum Európskej únie ohľadom lesbičiek, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí. Pozrite sa na výsledky”](#), 2013 (v anglickom jazyku). Pozri tiež ILGA-Europe, [Výročná správa o Slovenskej republike](#), 2015 (v anglickom jazyku).

169. V nasledujúcich častiach sa Komisár zaoberá problematikou práva LGBTI ľudí na rodinný život, ochrany ľudských práv transrodových a intersexuálnych ľudí a negatívnych vyjadrení a nenávisťných verbálnych prejavov namierených proti LGBTI ľuďom.

2.4.2 PRÁVO LGBTI ĽUDÍ NA RODINNÝ ŽIVOT

170. Komisár berie na vedomie nedávne zmeny právnych noriem upravujúcich právo na rodinný život v Slovenskej republike, najmä pokiaľ ide o definíciu manželstva a pokusy o zavedenie explicitných právnych predpisov týkajúcich sa registrovaných partnerstiev.
171. Slovenský právny systém neuznáva, a teda ani neupravuje, osobitné práva a povinnosti párov rovnakého pohlavia. Návrh zákona o registrovaných partnerstvách osôb rovnakého pohlavia z roku 2012 bol zamietnutý veľkou väčšinou poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Navyše, v júni 2014 bola schválená novela Ústavy Slovenskej republiky s cieľom doplnenia definície manželstva ako jedinečného zväzku medzi mužom a ženou.⁶³
172. V období od marca do augusta 2014 zozbieralo viacero organizácií združených v rámci iniciatívy pod názvom „Aliancia za rodinu“ 400 000 podpisov (viac než 7% z celkového počtu obyvateľov) žiadajúcich o referendum o rodine a vzdelávaní.
173. V rámci štyroch navrhovaných otázok sa voliči mali vyjadriť, či súhlasia s tým, aby: sa manželstvom mohol nazývať iba zväzok medzi jedným mužom a jednou ženou; párom alebo skupinám osôb rovnakého pohlavia nebolo umožnené osvojenie (adopcia) detí a ich následná výchova; boli zakázané akékoľvek formy registrovaného partnerstva osôb rovnakého pohlavia v budúcnosti; a aby školy nemohli vyžadovať účasť detí na vyučovaní v oblasti sexuálneho správania či eutanázie, ak ich rodičia alebo deti samé nesúhlasia s obsahom vyučovania. Zatiaľ čo Ústavný súd Slovenskej republiky povolil tri zo štyroch otázok, otázku týkajúcu sa zákazu registrovaných partnerstiev odmietol ako protiústavnú. Referendum, ktoré sa uskutočnilo 7. februára, bolo neplatné kvôli nízkej volebnej účasti, pretože referenda sa zúčastnilo len 21,4% voličov.
174. Komisár chce upriamiť pozornosť orgánov Slovenskej republiky na nedávny rozsudok Súdu v Štrasburgu v prípade *Oliari a ďalší proti Taliansku*,⁶⁴ v ktorom Súd zopakoval svoje stanovisko, podľa ktorého vzťahy párov rovnakého pohlavia žijúcich v stabilných *de facto* partnerstvách spadajú pod pojem „rodinného života“ v zmysle článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv. Súd takisto uznal, že páry rovnakého pohlavia potrebujú právne uznanie a ochranu svojho vzťahu a že absencia takéhoto uznania má za následok absenciu ustanovení týkajúcich sa základných potrieb nevyhnutných pre reguláciu stabilného vzťahu páru, ako sú vzájomná materiálna starostlivosť, vzájomná vyživovacia povinnosť a právo navzájom po sebe dediť. Existuje tiež konflikt medzi sociálnou situáciou ľudí otvorene žijúcich v partnerstve a ich schopnosťou získať akékoľvek oficiálne uznanie ich vzťahu v súlade so zákonom. Komisár tiež poukazuje na zistenie Súdu o tendencii existujúcej v členských štátoch Rady Európy smerom k právnemu uznaniu registrovaných partnerstiev párov rovnakého pohlavia, pričom 24 z celkového počtu 47 členských štátov už prijalo právnu úpravu v prospech takéhoto uznania.

2.4.3 OTÁZKA ĽUDSKÝCH PRÁV TRANSRODOVÝCH A INTERSEXUÁLNYCH ĽUDÍ⁶⁵

175. Transrodoví ľudia na Slovensku aj naďalej čelia rôznym ťažkostiam týkajúcim sa uznania ich rodu. Aj keď zákon umožňuje prepis rodu a zapísanie tohto rodu do rodného listu, ako aj zmenu mena, proces samotnej tranzície nie je dostatočne upravený, pričom jedinou relevantnou platnou právnou normou je zastaraná vyhláška z roku 1981.
176. Na uznanie prepisu rodu je v podstate potrebné určenie psychiatrickej diagnózy a vykonanie nezvratného chirurgického zákroku, hoci zákon takúto operáciu nevyžaduje. Navyše, aj keď je zdravotná starostlivosť pri

⁶³ Článok 41 odsek 1 Ústavy SR, ktorý vstúpil do platnosti v septembri 2014.

⁶⁴ Rozsudok z 21. júla 2015. Pozri tiež informačné listy s judikatúrou Súdu „[Otázky sexuálnej orientácie](#)“, júl 2015.

⁶⁵ Pre ďalšie usmernenia týkajúce sa problematiky intersexuálnych ľudí pozri [tematický dokument](#) „Ľudské práva a intersexuálni ľudia“, ktorý Komisár pre ľudské práva Rady Európy vydal v apríli 2015.

príslušnej diagnóze zo zákona plne hrazená z verejného zdravotného poistenia, na Slovensku je takáto starostlivosť často nedostupná kvôli nedostatku odborníkov s potrebnou špecializáciou na poskytovanie takéhoto typu starostlivosti. Okrem toho, interpretácia zákona o zdravotnej starostlivosti zdravotnými poisťovňami často vedie k tomu, že táto starostlivosť nie je v praxi hrazená z verejného zdravotného poistenia. Štandardnou praxou je tiež postup, podľa ktorého sú transrodové osoby, ktoré sú v manželskom stave, pred právnym uznaním prepisu rodu nútené rozviesť sa, hoci zákon im takúto povinnosť priamo neukladá.

177. Transrodoví ľudia čelia problémom aj pri modifikácii dokumentov súvisiacich s ich zamestnaním a v prístupe na trh práce. Účastníci stretnutí s Komisárom poukázali na to, že najmä modifikácia diplomov a dokladov o vzdelaní závisí od svojvoľných rozhodnutí relevantných inštitúcií, nakoľko školy nemajú zákonom jasne určenú povinnosť prispôbiť tieto doklady situácii po zmene rodu.
178. Komisar poukazuje na odporúčania Parlamentného zhromaždenia Rady Európy⁶⁶ a svojho predchodcu⁶⁷ týkajúce sa transrodových ľudí, ktoré zahŕňajú, okrem iného, zrušenie sterilizácie a iných povinných zdravotných zákrokov ako zákonom stanovenej podmienky uznania rodu, pri súčasnom zaručení dostupnosti procedúr potrebných k prepisu rodu a ich zahrnutie do schém verejného zdravotného poistenia. Zdôrazňuje tiež, že Výbor ministrov Rady Európy odporúča, aby členské štáty zaručili úplné právne uznanie prepisu rodu osoby vo všetkých oblastiach života, najmä prostredníctvom umožnenia rýchleho, transparentného a dostupného spôsobu zmeny mena a rodu v oficiálnych dokumentoch.⁶⁸
179. Pokiaľ ide o situáciu intersexuálnych ľudí, predstavitelia MVO, ktorí sa stretli s Komisárom, zdôraznili, že slovenská legislatíva neupravuje proces pripísania pohlavia, resp. rodu novonarodenému intersexuálnemu dieťaťu. Preto, aj keď právna podmienka vyžadujúca operáciu neexistuje, zákon explicitne nezaručuje, že dieťa nebude podrobené nezvratnému chirurgickému zákroku z dôvodu pripísania pohlavia, resp. rodu, bez slobodného a informovaného súhlasu dieťaťa.⁶⁹

2.4.4 NEGATÍVNE VYJADRENIA A VERBÁLNE NENÁVISTNÉ PREJAVY NAMIERENÉ PROTI LGBTI ĽUĐOM

180. Podľa LGBT prieskumu, ktorý FRA realizovala v roku 2012,⁷⁰ výskyt nenávisťou motivovaného obťažovania⁷¹ za obdobie posledných 12 mesiacov pred realizáciou prieskumu bol v Slovenskej republike na úrovni 24%, pričom priemer v EÚ bol 19%. Avšak iba 2% slovenských respondentov ohlásilo posledný prípad obťažovania na políciu. Pokiaľ ide o verejné prejavy a verbálne nenávistné prejavy, 64% slovenských respondentov sa vyjadrilo, že urážlivé vyjadrenia politikov na adresu LGBT ľudí boli „dost“ alebo „veľmi rozšírené“, pričom priemer v EÚ bol 44%. 85% respondentov sa počas štúdia pred dovŕšením osemnásteho roku veku stretlo s negatívnymi vyjadreniami kvôli tomu, že ich spolužiak/spolužiačka boli vnímaní ako LGBT ľudia.
181. Komisar chce vyjadriť svoje poľutovanie nad početnými vlnami nepriateľských vyjadrení namierených v posledných rokoch v Slovenskej republike proti LGBTI ľuďom. Počas verejnej diskusie k návrhu zákona o registrovaných partnerstvách v roku 2012 používali politickí lídri extrémne urážlivý jazyk voči LGBTI ľuďom. Urážlivé vyjadrenia namierené proti LGBTI ľuďom boli zverejnené aj na internetovej stránke Slovenskej národnej strany (SNS). V roku 2013, po zverejnení návrhu CSĽP, ktorý obsahoval aj materiál týkajúci sa

⁶⁶ [Uznesenie č. 2048 \(2015\)](#) o diskriminácii transrodových ľudí v Európe (v anglickom jazyku).

⁶⁷ „Ľudské práva a rodová identita“, [tematický dokument](#) Thomasa Hammarberga, Komiséra pre ľudské práva Rady Európy, 29. júl 2009 (v anglickom jazyku).

⁶⁸ Odporúčanie [CM/Rec\(2010\)5](#) Výboru ministrov Rady Európy týkajúce sa opatrení na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ods. 21 (v anglickom jazyku).

⁶⁹ Pre ďalšie usmernenia v tejto oblasti pozri Správu Osobitného spravodajcu OSN pre mučenie a iné kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie Juana E. Méndeza z 1. februára 2013 (v anglickom jazyku) a Správu Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva „Diskriminácia a násilie namierené proti jednotlivcom na základe ich sexuálnej orientácie a rodovej identity“ zo 4. mája 2015 (v anglickom jazyku).

⁷⁰ FRA, „Prieskum Európskej únie ohľadom lesbie, gejev, bisexuálnych a transrodových ľudí. Pozrite sa na výsledky“, 2013 (v anglickom jazyku).

⁷¹ Definícia obťažovania použitá v tomto výskume zahŕňa „nadávanie a zosmiešňovanie bez použitia násillia alebo vyhrážania sa násillím.“

ľudských práv LGBTI ľudí, viaceré organizácie, podporované aj Katolíckou cirkvou, spustili jedovatú nenávistnú verbálnu kampaň namierenú proti LGBTI komunite.⁷² Vysoko urážlivé vyjadrenia proti LGBTI ľuďom sa objavili v tlači aj na internete, pričom aktivisti stojaci za kampaňou, vrátane predstaviteľov organizácie „Aliancia za rodinu“ (AZR), v nich prirovnávali LGBTI ľudí a ich práva ku „kultúre smrti“.

182. Komisár berie na vedomie, že slovenská legislatíva týkajúca sa verbálnych nenávistných prejavov, vrátane zákonov týkajúcich sa médií, nepokrýva problematiku sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, a nalieha na príslušné orgány, aby podnikli kroky k odstráneniu tejto medzery v zákone. Komisár zároveň zdieľa obavy vyjadrené Európskou komisiou proti rasizmu a intolerancii (ECRI) o tom, že žiadne z verejných vyjadrení namierených proti LGBTI ľuďom, ako ani spomínaná nenávistná kampaň v tlači a na internete, nevedli k žiadnej zmysluplnej reakcii, vrátane uloženia sankcií, zo strany príslušných orgánov.

2.4.5 ZÁVERY A ODPORÚČANIA

183. Komisár vyzdvihuje pokrok, ktorý Slovenská republika zaznamenala v posledných rokoch v oblasti posilňovania politického a inštitucionálneho rámca podpory a ochrany ľudských práv LGBTI ľudí. Prebiehajúca práca v tejto oblasti v podobe prijatia akčného plánu týkajúceho sa ľudských práv LGBTI ľudí a zriadenia poradného výboru vlády s relevantnými kompetenciami sú známkami pozitívneho vývoja. Komisár sa teší na ďalšie informácie týkajúce sa výsledkov týchto rokovaní, ktoré obdrží od príslušných orgánov Slovenskej republiky.
184. Je vhodné, aby príslušné orgány zbierali údaje týkajúce sa LGBTI ľudí, pri súčasnom dodržiavaní zásad dôvernosti, informovaného súhlasu a práva osôb identifikovať sa ako člen/členka konkrétnej skupiny.
185. Komisár vyzýva príslušné orgány, aby kladne zvážili možnosť poskytnutia legálnych prostriedkov pre spolunažívajúce páry rôzneho i rovnakého pohlavia na riešenie praktických problémov týkajúcich sa sociálnej reality, v ktorej žijú. V tejto súvislosti je vhodné, aby príslušné orgány zohľadnili judikatúru Súdu týkajúcu sa ochrany partnerstiev párov rovnakého pohlavia žijúcich v stabilných *de facto* partnerstvách.
186. Je žiaduce, aby príslušné orgány zlepšili stav ochrany poskytovanej transrodovým a intersexuálnym ľuďom, vrátane intersexuálnych detí. Pozornosť je potrebné venovať boju proti nezákonným praktikám vynucujúcim lekárske zákroky a požiadavke, aby osoba nebola v manželskom stave, ako podmienkam oficiálneho uznania prepísania rodu. Komisár nalieha na príslušné orgány, aby nastavili silné a jasné záruky ochrany intersexuálnych detí pred zbytočnými chirurgickými zákrokmi zameranými na pripísanie pohlavia týmto deťom bez ich slobodného a informovaného súhlasu.
187. Komisár má obavy z nárastu negatívnych vyjadrení a verbálnych nenávistných prejavov namierených proti LGBTI ľuďom v posledných rokoch a nalieha na príslušné orgány, aby prijali opatrenia na rozšírenie ustanovení slovenských zákonov týkajúcich sa verbálnych nenávistných prejavov tak, aby tieto zahŕňali aj sexuálnu orientáciu, rodovú identitu a pohlavné znaky. Komisár vyzýva príslušné orgány, aby zabezpečili dostatočnú prípravu príslušníkov orgánov presadzovania práva a osôb v právnických profesiách, aby boli títo schopní rozoznať a účinne konfrontovať spomínané prípady, ktoré vplývajú veľmi deštruktívne nielen na samotné obeť, ale aj na celú spoločnosť.
188. V neposlednom rade je žiaduce, aby orgány Slovenskej republiky zaujali jasný verejný postoj smerujúci proti porušovaniu ľudských práv LGBTI ľudí a aby podporovali rešpektovanie záležitostí týkajúcich sa sexuálnej orientácie, rodovej identity a pohlavných znakov, napríklad prostredníctvom systematického vzdelávania k ľudským právam a osvetových kampaní. Zároveň by mali podporovať vecné, objektívne a profesionálne informovanie o LGBTI ľuďoch a o otázkach týkajúcich sa sexuálnej orientácie, rodovej identity a pohlavných znakov zo strany médií.⁷³

⁷² Pozri tiež ILGA-Europe, [Výročná správa](#) týkajúca sa stavu ľudských práv lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí v Európe, 2015 (v anglickom jazyku).

⁷³ Pozri tiež odporúčania v Komisárovej správe „[Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v Európe](#)“, 2. vydanie, 2011, s. 11ff (v anglickom jazyku).